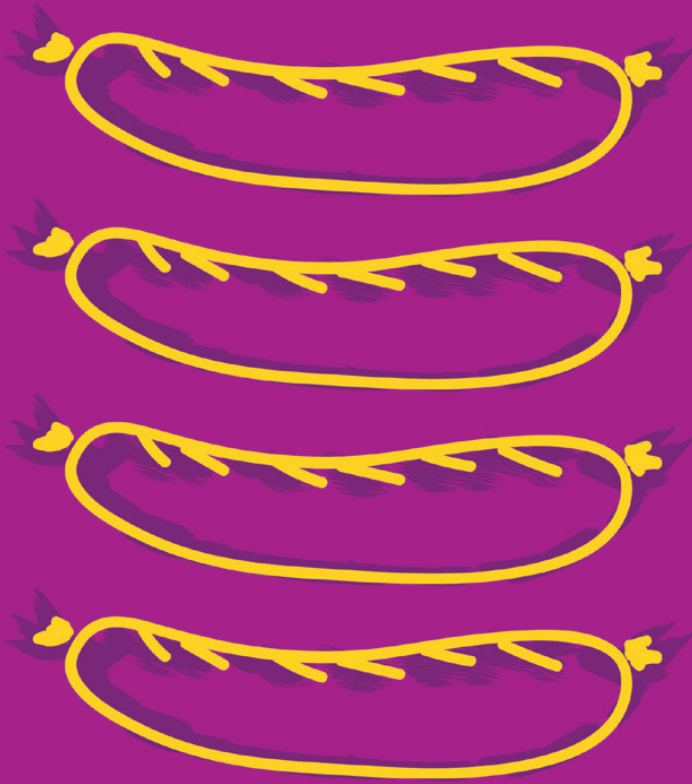

ARTO SATONEN

Työn linja

— osallisuus kunniaan

t TOIVO

ARTO SATONEN

Työn linja

– osallisuus kunniaan

 TOIVO

Ajatuspaja Toivo

Kansakoulukuja 3A, 3 krs.

00100 Helsinki

www.toivoajatuspaja.fi

Ajatuspaja Toivo löytää uusia ajatuksia,
tekee kiinnostavia avauksia ja rohkaisee
yhteiskunnallisia toimijoita muutokseen.

Taitto: Juuso Joutsela, Takomo Tuotanto Oy

Paino: Tasapaino Oy, 2017

ISBN: 978-951-8964-32-5

SISÄLLYS

Alkusanat	7
Johdanto	9
Luku 1	
Oikeus antaa panoksensa yhteiseksi hyväksi.....	14
Luku 2	
Vuosi 1985 - missä olimme silloin ja mitä se meille opettaa?	20
Luku 3	
Avoimen talouden toimintalogiikka - millaisessa maailmassa elämme?	25
Luku 4	
Sosiaali- ja terveystalouden kasvu uhkaa ajaa jatkuvan velkaantumisen tielle	35
Luku 5	
Kannustinloukut ja työmarkkinoiden toimivuus	41
Luku 6	
Riittääkö työtä kaikille?	56
Luku 7	
Negatiivinen tulovero - keino työllisyysasteen nostoon?	61
Luku 8	
Työllisyysasteen nostaminen työperäisen maahanmuuton avulla.....	64
Luku 9	
Työn linja: Johtopäätökset ja keskeiset uudistukset	70

ALKUSANAT

Olen kirjoittanut tämän pamfletin, koska olen halunnut etsiä ratkaisuja, joilla pohjoismainen hyvinvointimalli voisi selviytyä tämän päivän globaalissa kilpailussa, jossa erityisesti keskituloisten ja perinteisen työväestön asema on suuren muutoksen kohteena. Samaan aikaan yhteiskuntajärjestelmää haastetaan monista kulmista. Vastaukseksi on esitetty niin protektionismia kuin perustuloakin. En usko niistä kumpaankaan ja siksi olenkin hahmotellut kolmatta polkua, josta kumpuaa kirjan nimi: "Työn linja – osallisuus kunniaan."

Kiitän Ajatuspaja Toivoa pamfletin kustantamisesta ja Sini Ruohosta kirjallisen ilmaisun sujuvoittamisesta. Kirjoitustyön kuluessa pamfletteja ovat kommentoineet Juha Kirstilä, Kimmo Suoniemi, Janne Ruohonen, Jarno Tammiaho, Laura Ävall, Erja Kurki ja Sini Häkkinen.

Haluan kiittää kaikkia teitä merkittävästä panoksestanne kirjoitustyön aikana.

Sastamalassa 20.5.2017

Arto Satonen

JOHDANTO

Ajatus tämän pamfletin kirjoittamisesta sai alkunsa kesällä 2016, kun osallistuin republikaanien puoluekokoukseen Clevelandissa. Kyseessä oli varmasti Grand Old Partyn (GOP), kuten sitä Amerikassa kutsutaan, yksi erikoisimmista puoluekokouksista. Puolue nimitti presidenttiehdokkaakseen liikemies Donald Trumpin, joka voitti esivaalit houkuttelemalla miljoonia uusia äänestäjiä urnille. Trump kukisti täysin ylivoimaisesti lukuisat ehdokkuutta tavoitelleet senaattorit ja kuvernöörit eli kaikki perinteiset poliitikot.

Varsinaisissa vaaleissa Trump-ilmio puhalsi voimakkaasti kaikissa vaa'ankieliosavaltioissa ja nosti Donald Trumpin Yhdysvaltojen 45. presidentiksi. Erityisesti monissa Keskilännen teollisen rakennemuutoksen osavaltioissa väri vaalikartalla vaihtui demokraattien sinisestä republikaanien punaiseksi ensi kertaa sitten Ronald Reaganin uudelleenvalinnan 1988. Muutos oli siis poikkeuksellisen voimakas ja sen taustalla olevia syitä on syytä pohtia.

Tuon neljän päivän aikana Clevelandissa sain kuulla maan johtavien politiikan analyttikojen kuten Karl Roven ja Larry Sabaton näkemyksiä vaalituloksesta. Trump oli toteuttanut oman vallankumouksensa, jonka taustalla oli keski- ja pienituloisen valkoisen työväestön kapinointia sitä vastaan, mihin maailma vääjäämättä oli ja on menossa. Kyseessä oli vastalause globalisaatiota, siirtolaisia, vähemmistön oikeuksia, tasa-arvoa ja ylipäättään liberaalia maailmankuvaa kohtaan. Trump oli tehnyt köyhtyvän valkoisen miehen tarinan salonkikelpoiseksi ja antanut väylän protestille.

"Make America Great Again" -iskulause oli uponnut niihin, jotka muistelivat vanhoja hyviä aikoja. Niihin, joiden mielestä ongelmat ratkeavat, kun kääntää kellon viisaria taaksepäin. Ja niihin nuoriin, jotka näkevät oman tulevaisuutensa huonompana kuin heidän vanhempansa näkivät omansa ollessaan nuoria. Ja niihin vanhempiin, jotka eivät enää usko siihen, että lapset pääsevät työurallaan heitä pidemmälle.

Donald Trumpin ehdottamat ratkaisut valkoisen työväenluokan ja keskiluokan ongelmiin voi perustellusti kyseenalaistaa, mutta hän kykeni kampanjassaan paljastamaan aitoja ongelmia. Trump puhutteli keskituloisia, jotka kokivat asemansa heikentyneen. Hän yksinkertaisesti yhteiskuntaa, kykeni pukemaan tunteet sanoiksi ja viestimään osuvasti. Yhdysvaltalaisen usko tulevaisuuteen horjui, ja tähän aitoon

”Jos Suomen kaltaisessa pienessä maassa tehtäisiin kaikki ne tavarat ja tuotteet itse, jotka kykenisimme tuottamaan, niin hinta nousisi niin korkeaksi, että ostovoimamme romahtaisi.”

yhteiskunnalliseen ongelmaan Trump vaalityössä tarttui tuloksellisesti.

On hyvä myös ymmärtää, että Yhdysvallat ei ole näiden haasteiden edessä yksin, vaikka ongelmat siellä ovatkin kärjistyneimpiä. Keski-Euroopassa on jo pitkään ollut jyrkästi kansallismielisiä populistisia puolueita, jotka ovat saaneet huomattavaa kannatusta. Vahvimpia ne ovat olleet Ranskassa, Itävallassa ja Hollannissa, mutta mikään valtio ei ole jäänyt tä-

män aallon ulkopuolelle. Eurooppalaisessa keskustelussa kärkiteemat ovat olleet maahanmuuttokriitikki ja islamin vastustaminen, mutta ne olivat esillä myös Trumpin kampanjassa.

Brexit oli monen erilaisen protestin summa, mutta senkin ytimessä oli valkoisen työväenluokan huoli menetetyistä asemasta. Siirtolaisuudesta tuli Brexitissä suurin kysymys, vaikka taloustilastot osoittavat Ison-Britannian maana selvästi hyötynneen työperäisestä maahanmuutosta. Kansakunta on hyötynyt, mutta suuri osa kansasta ei koe hyötynensä ja siinä ollaan jo lähellä asian ydintä.

Kovin kaukaa haettua ei ole sekään, että tämä sama ilmiö näkyi Suomessakin perussuomalaisten saavuttamissa vaalivoitoissa vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaaleissa. Kun nyt suuri osa perussuomalaisten äänestäjistä on pettyneitä siihen, että maailma ei perussuomalaisten vaalivoittojen myötä muuttunutkaan heidän haluamaansa suuntaan, niin seuraava reaktio lienee kahdensuuntainen. Osa palaa äänestämään entisiä puolueitaan, mutta osa siirtyy katkeroituneena nukkuvien puolueeseen. Jälkimmäinen ei ole hyvä asia demokratialle. Vuoden 2017 kuntavaaleissa alhainen äänestysprosentti kertoo osaltaan siitä, että osa perussuomalaisia eduskuntavaaleissa äänestäneistä jäi kotiin.

Globalisaation vastakohta on paluu tullimuureihin ja suojattuihin työpaikkoihin. Kellon viisarien kääntäminen taaksepäin veisi kuitenkin meiltä kaikilta sen elintason nousun, jonka olemme vapautuneen maailmankaupan myötä saavuttaneet. Jos Suomen kaltaisessa pienessä maassa tehtäisiin kaikki ne tavarat ja tuotteet itse, jotka kykenisim-

me tuottamaan, niin hinta nousisi niin korkeaksi, että ostovoimamme romahtaisi. Samoin ilman vientiä romahtaisivat verotulomme, joilla rahoitetaan koulutus, terveydenhoito ja sosiaaliturva.

Maailma ei siis palaa radalleen kääntämällä kellon viisareita taaksepäin. On kuitenkin kiistaton totuus, että minun nuoruuteni yhteiskunnassa 1980-luvun puolivälissä sosiaaliset ongelmat olivat paljon vähäisempiä. Työttömyys ja erityisesti nuorisotyöttömyys oli paljon pienempää. Epäilemättä selvästi suurempi osa ihmisistä myös koki itsensä osalliseksi yhteiskunnassa. Onkin viisasta katsoa, voidaanko tuolta aikakaudelta tuoda jotakin hyödyllistä meidän aikaamme.

Tämän pamfletin ajatuksena on vertailla yhteiskunnan toimintalogiikkaa avoimen ja suljetun markkinatalouden järjestelmissä. Ei nähdä niitä valittavissa olevina vaihtoehtoina, koska sitä ne eivät ole. Kun avoimuudelle on ovet avattu, niin sitä ovea ei enää saa suljettua. Sen sijaan jotkut suljetun yhteiskunnan hyvät asiat saattavat olla sovitettavissa avoimen yhteiskunnan pelisääntöihin ja sitä pohdintaa tässä kirjassa tehdään.

Meidän on katsottava myös tulevaisuuteen. Kaikki merkit viittaavat siihen, että globalisaatio ei hyydy, vaan vain kiihtyy. Teologisella päätöksellä maapallo määriteltiin aikoinaan pannukakuksi, mutta se ei muuttanut vääjäämätöntä kehitystä. ”Se liikkuu sittenkin”, sanoi Galileo Galilei. Sama koskee globalisaatiota. Poliittinen vastarinta voi siirtää kauppasopimusten voimaantuloa tai hetkellisesti rajoittaa maahanmuuttoa, mutta se on vain prosessin hidastamista, ei suunnan kääntämistä.

Tekniikan kehityksen myötä ympäri maailmaa leviävä digitalisaatio, kansainvälisestä työnjaosta saatavat kokonaishyödyt ja köyhempien maiden ihmisten halu päästä mukaan vaurauteen on niin suuri, että näitä muutosvoimia ei pysäytä mikään. Korkeintaan joku valtio voi pudottaa itsensä kehityksestä eristäytymällä, mutta sekin koituu vain omien kansalaisten vahingoksi.

Kun globalisaatio etenee, niin työnjako ja työstä maksettavat korvaukset eriytyvät entistä enemmän, mikä lisää yhteiskunnallisia haasteita. Ne ihmiset, jotka kykenevät myymään työpanoksensa globaalisti, tienaa paljon enemmän kuin ne, joiden työlle on vain paikallista kysyntää.

Kun Lionel Messi pelaa jalkapalloa, niin sadat miljoonat ihmiset ovat valmiita maksamaan nähdäkseen hänen ottelunsa, ja siksi hän tienaa satumaisia summia. Sen sijaan keskiverto suomalainen liiga-

pelaaja Rovaniemellä pystyy vain niukin naukin elämään omalla palkallaan, koska hänen pelinsä kiinnostavat vain suomalaista ja ennen kaikkea lappilaista yleisöä. Tämä logiikka ei toimi vain urheilussa, vaan kaikilla niillä elämänalueilla, jossa on aidosti globaalit markkinat ja teknisen kehityksen myötä niitä markkinoita tulee koko ajan lisää.

Globaalin kilpailun ulkopuolelle jäävät ne paikalliset palvelut, joita ei voi ulkomailta ostaa. Palveluiden osuus kaikista työpaikoista onkin noussut koko ajan ja tämä trendi tulee jatkumaan. Paikallisten palveluiden osalta palkanmaksukyvyyn määrittelee kuitenkin kansalaisten ostovoima. Suomessa se riippuu pitkälti siitä kuinka hyvin avoin sektori eli vienti pärjää globaalissa kilpailussa. Lisäksi paikalliset palvelut ovat pitkälti henkilökulupainotteisia, koska siinä myydään henki-

lön työpanosta. Kun perinteisesti palkkaan on vielä kytketty työeläkemaksut, sekä työttömyys- ja työtaturmavakuutusmaksut, niin yhden henkilön tekemän työpanoksen hinta nousee väkisinikin korkeaksi. Kustannuskehitys rajoittaa palvelualan työpaikkojen määrää.

On hyvin todennäköistä, että lähitulevaisuudessa merkittäväkin joukko suomalaisia ei kykene työllistymään perinteisille työmarkkinoille. Keskeisenä syynä on se, että henkilön antama työpanos jää vähäisemmäksi kuin siitä työnantajalle koitua kustannus. Työllistämisen ei siis ole kannattavaa.

Pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan peruslähtökohta on kuitenkin se, että kaikista ihmisistä tulee pitää huolta. Tämän allekirjoitan täysin. Kattavan koulutuksen ja terveydenhoidon takaaminen kaikille, aito mahdollisuus sosiaaliseen nousuun ja yhteiskunnan sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen edellyttävät tulojen tasaamista, kuten progressiivisella verotuksella, julkisilla palveluilla ja tulonsiirroilla tehdään.

”On hyvin todennäköistä, että lähitulevaisuudessa merkittäväkin joukko suomalaisia ei kykene työllistymään perinteisille työmarkkinoille. Keskeisenä syynä on se, että henkilön antama työpanos jää vähäisemmäksi kuin siitä työnantajalle koitua kustannus.”

Erityisen tärkeää on mahdollisuuksien tasa-arvo, jonka ytimessä on se, että jokaisella lapsella on omien kykyjensä ja ahkeruutensa mukaan mahdollisuus menestyä vanhempien varallisuudesta riippumatta. Kolikon toinen puoli toki on se, että kannustimien pitää olla kunnossa. Työn tekemisen pitää aina olla joutenoloa kannattavampaa, ja menestyminen pitää yhteiskunnassa sallia.

Aivan olennaista on se, että mahdollisimman moni kokee itsensä yhteiskunnassa osalliseksi. Olisi oikein, että jokainen voisi omien kykyjensä ja osaamisensa mukaan tehdä jotakin hyödyllistä yhteiseksi hyväksi. Se olisi ennen kaikkea tärkeää niille, joilla nyt ei ole mitään mielekästä tekemistä. Tärkeää se olisi myös yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden näkökulmasta. Tuloerojen tasaamiselle on paljon enemmän poliittista kannatusta silloin, kun maksaja tietää saajankin antavan oman panoksensa yhteiseksi hyväksi.

Kuten tästä johdannosta voi päätellä, niin tällä pamfletilla on kunnianhimoiset tavoitteet. Yritetään sekä oppia vanhasta että muotoilla rohkeita ratkaisuja tulevaan. Tärkeintä on kuitenkin sen oivaltaminen, että uudistuksia tarvitaan. Liian pitkään on ajateltu, että avoimen markkinatalouden aikana pärjätään suljetun markkinatalouden pelisäännöillä. Tai ainakin näin on yritetty todistella, koska uudistusten tekeminen on poliittisesti niin vaikeaa. Jos Donald Trumpin kampanjassa oli jotain hyvää, niin ehkä hänen vaalimenestyksensä avasi silmämme ymmärtämään, että enää ei pärjätä vain pitämällä kiinni vanhoista kulisseista. Ranskan vastavalittu presidentti Emmanuel Macron viittasi juuri samaan asiaan kiteyttäessään kiitospuheessaan tekevänsä töitä sen puolesta, että seuraavissa presidentinvaaleissa kenelläkään ei ole syytä äänestää ääriliikkeitä. ■

LUKU 1

OIKEUS ANTAA PANOKSENSA YHTEISEKSI HYVÄKSI

Suomalaiseen yhteiskuntaan on vuosisatoja vaikuttanut luterilainen työn etiikka, jolla tarkoitetaan sitä, että työn tekeminen ja leiviskänsä hoitaminen ovat ihmisen velvollisuus. Lapuan hiippakunnan piispa Simo Peura määrittelee luterilaisen työmoraalin tarkoittavan, että kaikki kunniallinen työ on kutsumustyötä: "Työn kautta ihmiset välittävät eteenpäin hyvää, jonka ovat saaneet. Se voi tapahtua korjaamalla autoja, palvelemalla kaupan kassalla tai opettamalla lapsia koulussa. Luterilainen työmoraali korostaa sitä, että ihminen on olemassa tässä yhteisössä ei itseään, vaan toisia ja koko yhteisöä varten."

Teologeilla on erilaisia näkemyksiä siitä, mitä Luther on oikeasti työstä sanonut ja minkälainen yhteys Lutherin näkemyksillä on sosiologi Max Weberin klassikkoteoksen "Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki" -yhteiskunta-analyysiin, jolla on ollut merkittävä rooli länsimaisessa yhteiskunnassa. Olennaista kuitenkin on, että luterilainen työetiikka on Suomessa vuosisatoja ymmärretty piispa Simo Peuran kuvaamalla tavalla ja se on vaikuttanut keskeisesti ihmisten ajattelutapaan ja koko yhteiskunnan kehittymiseen.

Luterilaisen työmoraalin vaikutus oli erityisen voimakas 1990-luvun alun suureen lamaan asti. Vielä omassa nuoruudessani 80-luvulla työttömyys koettiin usein häpeäksi ja kynns hakea sosiaalitukia varsinkin pienillä paikkakunnilla oli korkea. Laman myötä asenteet muuttuivat, koska massatyöttömyyden aikana työttömyys koetteli tavalla tai toisella lähes kaikkia ihmisiä tai heidän lähipiiriään. Työttömyydestä tuli yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpää ja ymmärrettävämpää. Ajattelutapa muuttui sellaiseksi, että työttömyys saattaa kohdata ketä tahansa meistä, kuten kohtasikin. Yhteiskuntaa kehitettiin siihen suuntaan, että työttömäksi jääminen ei välittömästi jyrkästi romahduta elintaso.

Oman panoksensa antaminen yhteiseksi hyväksi ja vastuun kantaminen on paitsi ihmisen velvollisuus, myös hänen oikeutensa. Tunnetun itävaltalaisen psykiatri ja filosofi Viktor Franklin mukaan tarkoituksellinen elämä on ihmisille elintärkeää. Elämänsä tarkoituksen ihminen voi saavuttaa tekemällä tai luomalla eli antamalla maailmalle jotain itsestään. Logoterapian perustaja Franklin mukaan onni syntyy

tarkoituksellisen elämän sivutuotteena. Hänen mukaansa on jopa rikos ihmistä kohtaan ottaa pois tämän oma vastuunsa.

Samasta teemasta on kirjoittanut myös suomalainen filosofi Jari Ehnrooth kirjassaan "Hyvintointiyhteiskunta". Ehnroothin mukaan itsensä kehittäminen ja toteuttaminen ovat edelleen tärkeimmät vapaan yksilön vaikuttimet, mutta niiden ensisijaisena näyttämönä tulisi olla työkeskeisen arvokas elämä.

"Elämänsä tarkoituksen
ihminen voi saavuttaa
tekemällä tai luomalla
eli antamalla maailmalle
jotain itsestään."

Syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä merkittävä rooli on kodilla ja koululla. Koulun tehtävänä on valmista nuoria aikuisuuteen ja antaa eväitä elämässä pärjäämiseen. Koulussa havaitaan ne nuoret, jotka uhkaavat syrjäytyä. Nuoren ongelmiin voidaan puuttua tehokkaasti, jos vanhemmat tekevät yhteistyötä koulun kanssa. Haasteena ovat ne tilanteet, joissa koulu ei saa tukea vanhemmilta. Tällöin vaihtoehdoksi jää lastensuojeluilmoitus, joka on kuitenkin hidas ja kankea keino puuttua nuoren tilanteeseen.

Hyvin tärkeää on se, että kouluissa opitaan yksilön vastuun periaate. On erittäin vahingollista, jos koulun pääsee menemään läpi "ei kiinnosta" -asenteella, koska aikuisena työelämässä joutuu kuitenkin tekemään sellaisiakin työtehtäviä, jotka eivät juuri sillä hetkellä tunnu mielekkäiltä. Valitettavasti nykyisin edes peruskoulun tai toisen asteen koulutuksen päättötodistus ei ole takuu osaamisesta, koska luokalle jäänti on harvinaista. Erityisen huolestuttavia ovat ammatillisen koulutuksen keskeyttämisprosentit.

Suomalainen perusopetus on erinomainen niille oppilaille, joiden motivaatio opiskeluun on kunnossa. He pystyvät myös hyödyntämään digitalisaation tuomat mahdollisuudet. Sen sijaan motivaatioltaan heikkojen oppilaiden syrjäytymisen uhka on todellinen. Käytännössä tiedämme, että joka ikäluokasta jää joitakin tuhansia ihmisiä pysyvästi työelämän ulkopuolelle. Syrjäytymisen riski koskee erityisesti poikia, joiden oppimistulokset ovat jääneet selvästi tytöistä jälkeen.

Esimerkiksi Singapore on menestynyt erinomaisesti oppimistuloksissa, koska siellä arvostetaan edelleen koulutuksessa perinteisiä arvoja, kuten ahkeruutta, vastuullisuutta, tunnollisuutta, oman elämänhallintataitoja ja hyviä käytötapoja.

Suomalainen koulutus on pedagogiikassa ja uuden teknologian soveltamisessa maailman huippua. Meillä myös opettajan ammatti on edelleen arvostettu ja ala on nuorten silmissä kiinnostava. Periaatteessa perusta on siis kunnossa, mutta samaan aikaan OAJ:n kyselyiden mukaan joka neljäs opettaja miettii alanvaihtoa. Ylivoimaisesti suurimpana tekijänä ovat koulujen työrauhaongelmat.

Viime vuosina opettajien työhön liittyneet vaikeudet ovat olleet

vahvasti esillä myös poliittisessa keskustelussa. Opettajien oikeuksia puuttua häiriötilanteisiin on hieman vahvistettu ja parasta aikaa uusia keinoja on opetus- ja kulttuuriministeriössä valmistelussa. Avainasia on kuitenkin asenne, jossa meillä on paljon oppimista sekä Aasian maista että aiemmilta vuosikymmeniltä kotimaasta.

Opiskelu on oppilaan työtä ja se

pitää tehdä sääntillisesti ja vastuullisesti, kuten luterilainen työn etiikka meitä opettaa. Opettajalle on myös annettava hänelle kuuluva arvo niin oppilaiden kuin vanhempienkin silmissä.

Koulun ja kodin välinen toimiva yhteistyö ongelmatilanteissa on tärkein keino pitää nuori opin polulla ja estää syrjäytymiskierre. Oikea asenne elämään on opittava koulussa. Se on ennen kaikkea tärkeää nuoren itsensä vuoksi, mutta samalla myös koko yhteiskunnan edun mukaista. Yhden syrjäytyneen nuoren "hinnaksi" on arvioitu elämänsä aikana miljoona euroa. Jos heitä on paljon, lasku on niin suuri, että se uhkaa meidän kaikkien hyvinvointia.

Luterilaisen työn etiikan asennetta tarvitaan myös työelämässä. Vuoden 2017 kuntavaalien alla kohahdutti Ylen tekemä haastattelu 19-vuotiaasta ammattikoulun hotelli- ja ravitsemusalan linjalta valmistuneesta "Juusosta", joka ei ollut hakenut ainuttakaan työpaikkaa ja totesi omaksi elämänfilosofiakseen: "Lähes päivittäin saan kuulla, että minun pitäisi hakea opiskelemaan tai mennä töihin tai johonkin. En kuitenkaan halua tehdä mitään, haluan olla rauhassa. Haluan tehdä mitä haluan. En halua hakea mihinkään. Keskittyisivät muutkin omaan elämäänsä, eivätkä minun."

Yhdestä haastattelusta ei toki pidä tehdä liian isoja johtopäätöksiä ja ylivoimainen enemmistö nuorista haluaa menestyä työssään ja

"Koulun ja kodin välinen toimiva yhteistyö ongelmatilanteissa on tärkein keino pitää nuori opin polulla ja estää syrjäytymiskierre."

elämässään ihan perinteiseen tapaan. Jos kuitenkin edes osa nuorista ajattelee samalla tavalla kuin ”Juuso”, on hyvinvointiyhteiskunta tuhon partaalla. Jos nuoret, terveet ja työkykyiset ihmiset eivät halua tehdä työtä alalla, johon heidät on koulutettu, eivätkä halua hakeutua muuhunkaan koulutukseen, niin ollaan syvällä. Tässä tapauksessa kyseessä on vielä henkilö, joka saa yhteiskunnan tukia, ja hänestä on ihan oikeutettua elää muiden kustannuksella, vaikka työtäkin olisi tarjolla. Jos tällaista ajattelua on laajemmin, on todellakin kiire palauttaa luterilaisen työn etiikka yhteiskunnallisen ajattelun kulmakiveksi. Yhteisöllisyys on sitä, että jokainen kynnelle kykenevä tekee oman osuutensa yhteiseksi hyväksi.

Jos vastuullisuutta ei ole, vaarana on yhteiskunnan jakautuminen tukien saajiin ja tukien maksajiin, mikä on kansallisen yhtenäisyyden kannalta hyvin haitallista. Yhdysvaltojen vaaleissa vahvasti esillä ollut Obamacare oli jo tästä vastakkainasettelusta eräänlainen esimerkki. Obamacare takasi sairausvakuutuksen yli 30 miljoonalle huono-osaiselle amerikkalaiselle, jotka siten pääsivät kattavan terveydenhoitojärjestelmän piiriin. Tämä ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia niitä pieniä keskituloisia työntekijöitä ja pienyrittäjiä, jotka kokivat jääneensä uudistuksen maksajiksi. Nyt Yhdysvalloissa käydään kiivaasta poliittista väantöä republikaanien inhoaman Obamacaren kohtalosta ja siitä mitä sen tilalle tulee.

On siis hyvin tärkeää, että saamme syrjäytymisen ja voi jopa sanoa syrjäyttämisen sijasta käytettävissä olevat inhimilliset voimavarat sekä tekijänsä kehittävään että koko yhteiskuntaa palvelemaan käyttöön. Tämän kysymyksen ratkaiseminen pitkälti määrittelee koko pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan kestävyys tulevaisuudessa.

Usko seuraavan sukupolven menestykseen

Suomalaisessa yhteiskunnassa on elänyt vahvana ajatus siitä, että vanhempien kannattaa tehdä työtä sekä säästää ja kartuttaa varallisuutta, jotta lapset saavat heitä paremman elämän. Sosiaalista kiertoa on edistetty siten, että yhteisistä verovaroista tarjotaan maksuton koulutus kaikille suomalaisille peruskoulusta tohtorin tutkintoon asti. Koulutuksen taso ei siten riipu vanhempien varallisuudesta, kuten tyyppillisesti esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa.

Sosiaalisen kierron edistämisessä onkin Suomessa onnistuttu viime vuosikymmeninä poikkeuksellisen hyvin. Kuten Heta Pöyliön ja Jari Eerolan artikkeli *Talous ja Yhteiskunta* -lehdessä 4/2015 osoittaa perhetaustan vaikutus lapsen sosiaaliseen asemaan on heikentynyt ajan mittaan, etenkin Suomessa. Monissa muissa Euroopan maissa vastaavaa kehitystä ei ole nähtävissä.

Uskon säilyminen seuraavan sukupolven parempaan menestymiseen on tärkeää. Keskituloisten suhteellisesti heikentynyt asema on saanut tämän uskon monissa maissa horjumaan, mikä on lisännyt

epäluottamusta nykyistä järjestelmää kohtaan. Todennäköisesti tämä asia on yksi selittävä tekijä sekä Brexitille että Donald Trumpin vaalivoitolle.

Tästä on helposti luettavissa se johtopäätös, että maksuttomasta koulutuksesta tulee pitää kiinni jatkossakin. Kaikkien suomalaisten mahdollisuus opiskella niin pitkälle kuin halua ja kykyä riittää vanhempien varallisuudesta riip-

pumatta on aivan ydinasia mahdollisuuksien tasa-arvon näkökulmasta katsottuna. On erittäin tärkeää, että lahjakkaita ja motivoituneita nuoria tulee akateemiseen koulutukseen myös niistä perheistä, joissa ei ole akateemista taustaa. Tässä suhteessa ETLA:n esitystä lukukausi-maksujen käyttöönotosta voi kuvata kevytkenkäiseksi, vaikka tavoite opintojen nopeammasta suorittamisesta onkin oikea. Sen saavuttamiseksi on kuitenkin monia muitakin keinoja, kuin luopua maksuttomuuden periaatteesta, joka on suomalaisen sivistisyhteiskunnan kulmakivi.

Koulutuksen merkitys yksilön menestymiselle on viime aikoina edelleen vahvistunut. Hyvä koulutus takaa aiempaakin todennäköisemmin hyvät tulot työuralla ja hyvän koulutuksen saaneiden työttömyyden riski on vähäisempi. Näin siitäkin huolimatta, että akateemisesta työttömyydestä on kasvanut pysyvä ongelma. Haasteena on se, miten koulutetaan oikea määrä ihmisiä oikeille aloille, ei liika kouluttaminen sinänsä.

Koulutus on tärkein sosiaalisen kierron mahdollistava tekijä, mutta ei suinkaan ainoa. Yhteiskunnallisen eriarvoisuuden torjumi-

”Hyvä koulutus takaa aiempaakin todennäköisemmin hyvät tulot työuralla ja hyvän koulutuksen saaneiden työttömyyden riski on vähäisempi.”

sen näkökulmasta laadukkaan terveydenhoidon takaaminen kaikille maksukykyyn katsomatta on myös tärkeä asia. Sote-uudistuksen myötä kasvava valinnanvapaus tulee lisäämään nimenomaan köyhempien suomalaisten mahdollisuutta valita hoitopaikkansa, ja uudistus siten edistääkin mahdollisuuksien tasa-arvoa.

Lasten ja nuorten kehittymisen kannalta tärkeä asia on sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistava harrastustoiminta. Viime aikoina on vahvasti nostettu esille harrastustakuu, jolla pyritään takaamaan se, että jokaisella lapsella on oikeus ainakin yhteen harrastukseen. Tätä teemaa on pitänyt erityisesti esillä Kokoomus ja valtionvarainministeri Petteri Orpo.

Harrastusten kustannusnoususta on tullut monille lapsiperheille iso haaste. Vähävaraisten lasten ja nuorten harrastustoiminnan mahdollistamiseen on viime aikoina esimerkiksi urheiluseuroissa ja järjestöissä kerätty lahjoitusvaroja. Tämä oli myös oman 50-vuotislahjatilini hyväntekeväisyyskohde. Harrastustakuun toteutuminen olisi käytännössä merkittävä tapa edistää mahdollisuuksien tasa-arvoa ja sitä kautta sosiaalista kiertoa.

Sosiaalisen kierron toteutumisen kannalta vaikutuksensa on myös ystäväpiirillä. Niissä perheissä, joissa akateemista opiskelua ei ole arvostettu yhtä paljon kuin perinteistä työntekoa, kannustin opiskeluun on usein lähtenyt kaveripiiristä. Onkin hyvin tärkeää, että Suomesta ei muodostu luokkayhteiskuntaa, vaan eri sosiaalisista ja entisistä taustoista tulevat nuoret käyvät samoja kouluja ja harrastavat yhdessä.

On myös tärkeää, että segregaatio asuinalueiden välillä pysyy hallinnassa. Kokemukset monista Euroopan maista kertovat, että jos maahanmuuttajat eriytyvät omille alueilleen, siitä todennäköisesti seuraa ongelmia myöhemmin. Suomeen pysyvästi asettuneiden maahanmuuttajien kotoutuminen Suomeen on kaikkien etu ja siksi siihen kannattaa panostaa. On myös syytä muistaa, että mahdollisuuksien tasa-arvon periaate koskee kaikkia Suomessa pysyvästi asuvia ja sen mukaisesti on viisas järjestää asuminen, koulutus, terveydenhoito ja mahdollisuus harrastamiseen. ■

LUKU 2

VUOSI 1985 – MISSÄ OIKEASTI OLIMME SILLOIN JA MITÄ SE MEILLE OPETTAA?

Meille viisikymppisille vuosi 1985 on monessa mielessä merkittävä. Sinä keväänä päästiin ylioppilaaksi ja elämä oli edessä. Elettiin 80-luvun nousuvuosia ja nuoruutemme parasta aikaa. Tätä aikaa on myös taltioitu. Vuodesta 1985 on tehty elokuva ja musikaali sekä sen ajan musiikkiin palataan aina vaan. Erityisesti Tampereen seudulla vuosi -85 toimii symbolina Manse-rockin kulta-ajalle ja monet nuoremmatkin kuuntelevat niitä Eppujen biisejä edelleen.

Monille ikäisilleni ja vanhemmille ihmisille 80-luvun loppu edustaa muistoissa sitä ”vanhaa hyvää aikaa”. Osittain se varmaan selittyy nuoruudella, joka on henkilökohtainen kokemus. Se on kuitenkin vain osaselitys. Elettiin aikakautta, jolloin asiat menivät eteenpäin. Se antoi ihmisille myönteisiä tunteja ja tulevaisuudenuskkoa. Jos me nyt voisimme tehdä aikamatkan 30 vuoden taakse, niin moni asia ei nykyihmisen mielestä olisi lainkaan hyvin. Ihmiset voivat hyvin, koska moni koki elämänsä olevan turvattua ja menevän kohti parempaa.

Kotikaupunkini Vammala oli vuonna 1985 runsaan 15 000 asukkaan pikkukaupunki, jossa eli pääosin varsin tyytyväinen kansa. Tai ainakin niin muistan olleen. Työttömyysprosentti oli hyvin matala, neljän nurkilla. Väki oli siis töissä, suuret ikäluokat tekivät parhaita työvuosiaan ja Suomen talous kasvoi. Kotiseutunikin kasvoi; omakotitaloja rakennettiin, tehtiisiin palkattiin lisää väkeä, terveyskeskusta laajennettiin ja valtion virastotaloa rakennettiin. Meille tärkeässä lentopallossa ei toki mennyt hyvin. Vammalan Lentopallo pelasi silloinkin, mutta heilui liigan ja ykkössarjan väliä.

Pidin 80-luvun lopussa Vammalassa grillikioskia ja olin varsin hyvin selvillä paikkakunnan asioista. Jos kumitehdas palkkasi lisää väkeä, niin se näkyi myös grillin asiakaskunnassa. Sen ajan palkankorotukset näkyivät myös ostovoimassa. Nuoria, perheellisiä ja vanhempiakin asiakkaita riitti ihan mukavasti. Meillä oli autogrilli, joka oli silloin uusinta uutta. Sen ajan luksusta oli saada ostaa ruokaa ”drive-in” -luukulta ja nauttia hampurilaisensa omassa autossa.

Tämä kaikki tapahtui aikana ennen globalisaatiota. Suomi kävi ulkomaankauppaa, mutta se oli varsin rajallista. Metsäteollisuudella oli jo EEC-vapaakauppasopimuksen myötä 70-luvulla avattu markki-

nat länteen, mutta Neuvostoliitto oli tärkein kauppakumppanimme. Kauppaa tehtiin bilateraalisesti, eli siis vaihdettiin kahdenvälisesti tavaraa tavaraan. Kauppa oli Suomelle hyvin edullista. Saimme kipeästi tarvitsemaamme öljyä ja maksoimme sen kulutustavaroilla, jotka lännessä eivät olisi menneet kaupaksi. Tämä totuus valkeni vasta Neuvostoliiton romahdettua 90-luvun alussa ja korvaavien vientimarkkinoiden valtaaminen lännestä edellytti monilla toimialoilla nopeaa laadun ja tehokkuuden parantamista. Kaikilta se ei onnistunut – tekstiiliteollisuus on tästä yksi esimerkki.

Kotimarkkinat olivat suhteellisesti paljon nykyistä suuremmat. Valtaosa tuotteista tehtiin omassa maassa ja monilla aloilla kilpailu oli lähinnä kotimaisten valmistajien välistä. Voidaan siis hyvin perustellusti sanoa, että 80-luvulla elettiin suljetun markkinatalouden aikaa, jossa vain pieni osa taloudesta oli mukana aidosti globaalissa kilpailussa. Vienti oli toki silloinkin tärkeää, mutta tuonti kilpaili varsin vähän kotimaisen tuotannon kanssa.

Viennin kilpailukykyä parannettiin toinen toistaan seuranneilla devalvaatioilla, joilla samalla nostettiin ulkomaisten tuotteiden hintaa. Joka devalvaatiossa kansalaisten ostovoima pieneni ja samalla luotiin paineita palkankorotuksiin. Kun vienti lähti uudelleen vetämään, lähtivät palkat nousuun ja taas oli luotu pohja seuraavalle devalvaatiolle.

Näin oli eletty vuosikymmeniä ja elettiin 80-luvun lopulle asti, jolloin rahamarkkinat vapautettiin. Sen vaikutusta ei monikaan ymmärtänyt. Muutos vaati veronsa. Monen yrittäjän elämä kaatui valuuttalainoihin ja pankit saivat myös oppitunnin maailmantaloudesta. Sekin aika sitten 90-luvulla nähtiin, että valuuttaspekulantit heiluttivat Suomen markan arvoa mielin määrin ja korot liikkuiivat taivaassa.

80-luvun puolivälissä näistä tulevista ongelmista ei kuitenkaan tiedetty vielä mitään. Ei myöskään globalisaation tuomista mahdollisuuksista. Palatkaamme siis vuoteen 1985. Millaisessa Suomessa silloin elettiin?

”80-luvulla elettiin suljetun markkinatalouden aikaa, jossa vain pieni osa taloudesta oli mukana aidosti globaalissa kilpailussa.”

Luvut kertovat

Terveydenhoito oli 1980-luvulla tähän päivään verrattuna aivan retuperällä. Lääkäreitä oli Suomessa silloin 11 582 eli yksi lääkäri 424 asukasta kohden, kun vuonna 2015 lääkäreitä oli 20 403 eli yksi lääkäri 268 asukasta kohden. Odotettavissa oleva elinikä oli silloin syntyneillä tytoilla 78,4 vuotta, nyt 84,1 vuotta. Ja vastaavasti pojilla 70,7 vuotta vuonna 1985 ja nyt 78,5 vuotta. Odotettavissa oleva elinikä on siis 80-luvun lopun kultaisista vuosista noussut tähän päivään mennessä 6–7 vuodella.

Kolmessakymmenessä vuodessa on siis otettu todella pitkiä askeleita eteenpäin terveydenhoidossa. Osittain saavutukset selittyvät teknologian ja osaamisen kehittämisellä, mutta eivät kokonaan. Yhteiskunta on myös näinä vuosina vaurastunut merkittävästi ja sen vuoksi olemme kyenneet ohjaamaan verovarjoja terveydenhoitoon paljon enemmän kuin 80-luvun puolivälissä voitiin tehdä. Todennäköisesti silti silloin oltiin palveluihin nykyistä tyytyväisempiä. Tämä johtunee siitä, että ei tiedetty paremmasta.

Samansuuntainen kehitys on nähtävissä koulutuksen puolella. Minun kouluajanani luokassa ei koskaan ollut alle 30 oppilasta. Toki 80-luvun Suomesta löytyi paljon myös pieniä kyläkouluja. Tänä päivänä perusopetuksen ryhmäkoot pyörivät 20 oppilaan nurkilla, monet luokat ovat selvästi pienempiäkin. Myöskin opettajien määrä suhteessa oppilaisiin on lisääntynyt.

Koulujen työrauhaongelmat toki ovat tänä päivänä suurempia kuin 80-luvulla, mutta senkin selittää joku muu asia kuin ryhmäkoko. Todennäköisesti syynä on se, että kotikasvatus on täysin muuttunut ja samanaikaisesti

opettajien auktoriteetti on heikentynyt. Vertailun opetus on kuitenkin se, että suomalaisen koulun järjestysongelmat eivät ole resurssista johtuvia. Käytettävissä olevat resurssit oppilasta kohden ovat nimittäin nykyisin paljon suurempia kuin 80-luvulla, jolloin ongelmat oli vähäisempiä.

Valtavia edistysaskeleita on myös otettu elintasossa. Vuonna 1985 Suomen bruttokansantuote asukasta kohden jaettuna oli 67 060

”Odotettavissa oleva elinikä on siis 80-luvun lopun kultaisista vuosista noussut tähän päivään mennessä 6–7 vuodella.”

markkaa, joka raha-arvolaskurin mukaan vastaa nykyrahassa 21 940 euroa. Sama luku vuodelta 2016 on 38 959 euroa. Ero on valtava. Suomalaisen elintaso on 30 vuodessa noussut 80 prosenttia eli siis lähes tuplaantunut. Näin pitkällä ajanjaksolla tarkasteltuna jopa 90-luvun lama oli vain pieni notkahdus verrattuna 1990-luvun puolivälistä vuoteen 2008 kestäneeseen pitkään nousukauteen, jolloin Suomi hyötyi globalisaatiosta eniten koko maailmassa.

Tilastoista löytyy kuitenkin myös lukuja, jotka puhuvat 80-luvun yhteiskunnan puolesta. Työttömyysprosentti Suomessa oli vuonna 1985 6,3 prosenttia ja vuoden 2017 helmikuussa 9,2 prosenttia. Todellinen ero on vieläkin suurempi, koska 80-luvulla ei käytetty yhtä paljon rahaa työvoimapolitiittiseen koulutukseen ja muihin tukitoimiin, jotka kaunistavat nykyisiä työttömyyslukuja.

Nuorisotyöttömyyden kohdalla luvut ovat vieläkin hätkähdyttävämpiä. Vuonna 1985 työttömiä nuoria oli 9,7 prosenttia ja helmikuussa 2017 heitä oli 22,8 prosenttia. Nuorisotyöttömyys on siis 30 vuodessa lähes kolminkertaistunut. Ja tätäkin lukua kaunistaa se, että erilaisissa työpajoissa ja muiden tukitoimien piirissä on paljon enemmän nuoria kuin 80-luvulla, jolloin nuorten työpajoista ei tiedetty mitään.

Pysähdyttävien luku on kuitenkin sosiaalimenojen osuus suhteessa bruttokansantuotteeseen. Vuonna 1985 tämä luku oli 23,1 prosenttia, vuonna 2015 vastaava luku oli 31,6 prosenttia. Tästä voi tietenkin tehdä sen johtopäätöksen, että bruttokansantuotteen kasvu on mahdollistanut sosiaaliturvajärjestelmän kehittämisen entistä paremmaksi. Sekin on totta, mutta valitettavasti se ei ole asian ydin.

Sosiaalimenojen tuplaantuminen reaaliarvoltaan ja suhteellisenkin osuuden nousu neljänneksellä kertoo siitä, että hyvin monelle suomalaiselle tämä ei ole hyvinvointiyhteiskunta, vaikka sitä olemme tavoitelleet. Sekin johtopäätös on tehtävä, että jos ongelmamme poistuisivat sosiaalimenoja kasvattamalla, niin ne olisivat jo ratkenneet.

Olisiko 30 vuoden takaisesta Suomesta otettavissa jotain hyvää nykyaikaan? Ainakaan meidän ei kannata hamuta takaisin suljetun talouden järjestelmään, koska silloin olisimme kaikki köyhempiä. Meidän ei myöskään kannata muistella kaiholla 80-luvun terve-

”Nuorisotyöttömyys on siis 30 vuodessa yli kaksinkertaistunut.”

ydenhoidon ja opetuksen resursseja, koska niiden käyttöönotto tänä päivänä olisi pitkä taka-askel. Sen sijaan meillä olisi oppimista matalammasta työttömyydestä, alemmista sosiaalimenoista ja paremmasta työrauhasta kouluissa.

Opittavaa on myös asenteesta. 80-luvun lopulla vallitsi usko tulevaisuuteen. Olimme henkisesti oikealla polulla, vaikka lähtötaso oli nykyiseen yhteiskuntaan verrattuna matala. Psykologisesti tärkeintä onkin usein suunta ja tunne. Maana Suomi oli silloin jääkiekkotermein kuvattuna kuin kakkosdivarin joukkue, joka oli juuri päässyt nousemaan Mestikseen ja intoa oli sen mukaisesti. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin me olemme se joukkue, joka niukin naukin pyssy liigassa ja pelkää putoamistaan. Aineellisesti olemme paljon korkeammalla, mutta henkisessä ilmapiirissä on valtava ero.

Avainsana on osallisuus

Aiemmin useampi suomalainen tunsi itsensä osalliseksi yhteiskuntaan. Työllisiä oli enemmän ja koulupudokkaita vähemmän. Moni työ oli toki myös vähemmän vaativaa kuin nyt. Globalisaatio on muuttanut työn luonnetta ja kilpailussa kaikki eivät ole pysyneet mukana.

Yksinkertaisempi työ on siirtynyt maan rajojen ulkopuolelle ja tekijät tarvitsevat uusia töitä. Joillekin uudet työt aukeavat koulutuksen kautta. Toisten osaaminen ja kyvykkyys eivät riitä pärjäämään nykyaikaisilla työmarkkinoilla. Kaikilla on kuitenkin annettavaa yhteiseksi hyväksi, kun vaan löydetään oikea ja kannustava tapa antaa mahdollisuus osallistua.

Osallisuusaste on nykyajan yhteiskunnassa paljon vaikeampi saavuttaa kuin mitä se oli 30 vuotta sitten. Meidän ei kuitenkaan tule luovuttaa. Osattomuudelle periksi antaminen tarkoittaisi siirtymistä yhteiskuntaan, jossa tuskin kukaan meistä haluaa asua. Tämän kirjan muissa luvuissa käsittelen niitä keinoja, joilla uskon voitavan merkittävästi vähentää osattomuutta – yhteiskuntamme suurinta haastetta. ■

LUKU 3

AVOIMEN TALOUDEN TOIMINTALOGIIKKA - MILLAISISSA MAAILMASSA ELÄMME?

Rahamarkkinoiden vapautuminen ja globaalin kaupankäynnin esteiden johdonmukainen purkaminen ovat tehneet monien tuotteiden ja palvelujen kaupasta aidosti globaalia. Toki monet valtiot suojaavat yhä tullimuureilla kotimarkkinoitaan. Lisäksi lähes kaikki valtiot, kuten Suomikin, tukevat eri tavoin vientiyrityksiä. Silti isossa mittakaavassa voimme todeta elävämme vapaan kaupan aikakautta, joka on Suomen kannalta katsottuna olennaisesti erilainen tilanne kuin 80-luvulla.

Euroopan unionin jäsenenä Suomi on osa eurooppalaista yhteismarkkina-aluetta. Lisäksi EU:n kauppapolitiikan kautta kaupan esteitä on pyritty avaamaan myös muiden mantereiden kanssa. Tämä on Suomelle kansakuntana erittäin tärkeää, koska bruttokansantuotteenamme 35–40 prosenttia tulee viennistä. Luku on kansainvälisesti verrattuna erittäin korkea. Suomi siis elää viennistä.

Nykymuotoisen globalisaation alkuaika oli suomalaista voittokulkua. 90-luvun puolivälistä aina vuonna 2008 alkaneeseen finanssija talouskriisiin asti saksalaisen Bertelsmannin säätiön tutkimuksen mukaan suomalaiset hyötyivät globalisaatiosta eniten koko maailmassa. Taustalla oli Nokian vetämä ICT-buumi, jota tuki perinteisesti vahvojen toimialojemme metsä- ja metalliteollisuuden vahva vienti.

Suomessa globalisaation hyödyt jakautuivat tasaisimmin koko maailmassa. Tässä on taustalla pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli, joka verotuksen ja tulonsiirtojen kautta tasaa tuloeroja voimakkaasti. Esimerkiksi monet Nokian avainhenkilöt saivat miljoonien optiotuloja, mutta niistä maksettiin myös hyvin korkeat tuloverot, joiden kautta kaikki suomalaiset hyötyivät näistä tuloista.

Vuonna 2009 Suomen bruttokansantuote putosi globaalin talouskriisin seurauksena 8,2 prosenttia, mikä on suurin pudotus yhtenä vuotena Suomen historiassa rauhan aikana. Bruttokansantuote supistui voimakkaasti myös monissa muissa maissa, mutta lähes kaikki meihin rinnastettavat Euroopan maat pääsivät uuteen nousuun selvästi Suomea nopeammin.

Suomessa taantuma oli pitkäaikainen, koska talouteen osui useita negatiivisia vaikutuksia yhtä aikaa. Ensinnäkin Suomen vientituotteet

ovat Nokia-aikakauden jälkeen painottuneet investointihyödykeisiin, joiden kysyntä alkaa elpyä vasta, kun tulee tarve lisätä kapasiteettia. Toiseksi Suomen kilpailukyky romuttui kotimaisin toimin. Vaikka pohja petti taloudessa alta, niin palkkoja nostettiin edelleen. Kolmanneksi ihmisten kulutuskäyttäytymisessä tapahtui muutoksia, jotka olivat Suomelle epäedullisia: Applen kosketusnäyttöisten puhelimien ja iPadien leviäminen oli tuhoisaa sekä sanomalehtipaperin valmistajille että Nokian älypuhelimille. Amerikassa siis oivallettiin Nokiaa paremmin mitä ihmiset haluavat ja he kykenivät tekemään vetovoimaisia tuotteita, jotka valtasivat markkinat.

Maailma muuttui, Suomi ei

Suomi jatkoi entisellä toimintalogiikalla, vaikka maailma ympärillämme muuttui. Nokian menestys hämärsi todellisuuden ja sai monen uskomaan, että Suomen voittokulku on jatkuvaa ja 80-luvun opeilla pärjätään globalisaation aikakaudella. Törmäys oli sitten sitäkin kovempi, kun finanssikriisi iski.

Suomen alamäki on johtanut siihen, että olemme joutuneet leikkaamaan myös tulevasta kilpailukyvyistä. Tutkimukseen ja tuotekehitykseen käytetyt varat ovat pienentyneet kolmanneksella parhaista vuosista. Uusia vientiyrityksiä tarvitaan ja kasvuyritysten kehittyminen on mahdollistettava. Päävastuu kilpailukyvyistä ja kehittämisestä on tietenkin yrityksillä itsellään, mutta valtio voi edesauttaa työllisyyttä, tuottavuuden kehittymistä ja teknologian edistymistä täsmätoimilla.

Epäilemättä osasyynä Suomen hitaaseen toipumiseen on myös järjestelmämme jähmeys. Työmarkkinat eivät jousta riittävästi, valuutta ei jousta ja monet lakiuudistukset törmäävät perustuslakiin. Totuimme vuosikymmenten saatossa elämään suljetussa taloudessa, jossa kolmikantajärjestelmällä oli keskeinen rooli. Työmarkkinapöydissä päätettiin siitä, miten kansantaloudessa syntynyt tuotto jaettiin työntantajien ja työntekijöiden kesken. Keskitetyt sopimukset huomioivat heikosti ala- ja yrityskohtaisia tuottavuuseroja.

Suljetussa järjestelmässä näiden erojen huomioiminen ei ollutkaan keskeistä. Sen sijaan pyrittiin solidaariseen palkkapolitiikkaan, jossa ala- ja yrityskohtaiset palkkaerot olivat varsin pieniä. Poikkeuksen muodostivat jotkut pienet erityisalat, joilla oli käytössä poikkeuksellisen vahva lakkoase ja sitä herkästi käytävä liittojohto. Suljetussakin

taloudessa palkat ja inflaatio nousivat välillä liian korkeaksi, mutta kilpailukyky palautettiin toistuvasti devalvoimalla markka. Tällä tavalla elimme sodan jälkeiset vuosikymmenet.

Avoimen talouden yhteiskunta on aivan toinen toimintaympäristö ja tarvitsee siksi myös toisenlaiset pelisäännöt. Järjestelmää on muutettava siten, että palkankorotuksen tason määrittelevät kansainvälisessä kilpailussa mukana olevat vientialat. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta voi olla mahdollista säilyttää myös uudessa maailmassa, mutta sitä ei pelasteta entisiin opein. Itse asiassa juuri tästä kirjassa on kyse: Kykenemmekö muuttamaan yhteiskuntaamme siten, että pohjoismainen hyvinvointimalli voi pärjätä myös globaalin kilpailun aikakaudella?

Globaalin kilpailun aika

Minkälaisessa maailmassa elämme nyt? Oman kotikaupunkini ylepyys Vammalan Lentopallo pelaa Euroopan cupia ja kohtaa vuosittain eri Euroopan maiden parhaita joukkueita. VaLePa on siis mukana eurooppalaisessa kilpailussa, jossa sen menestys mitataan jokaisena pelipäivänä. Voitto tuo mukanaan uusia pelejä ja sitä kautta lisää rahaa seuralle ja pelaajille. Tappion vaikutus on päinvastainen. VaLePa on siis mukana eurooppalaisessa kilpailussa, jossa huippuosaamista mitataan yhdessä sovitulla pelisäännöllä.

Monille on selvää, että menestyäkseen kansainvälisellä tasolla VaLePalla pitää olla hyvät toimintaedellytykset. Sen sijaan en ole lainkaan varma, ymmärretäänkö yhtä hyvin, että käytännössä kaikki kotikunnassani toimivat teollisuusyritykset ovat myös joka päivä eurooppalaisessa tai jopa globaalissa kilpailussa mukana. Ja niiden pärjättävä kilpailussa, jotta työtä ja toimeentuloa riittää kotiseutuni asukkaille. VaLePan tavoin yritystenkin menestyminen edellyttää yhtä hyviä toimintaedellytyksiä suhteessa kilpailijoihinsa.

Teollisuusyrityksellä on useita tekijöitä, jotka vaikuttavat niiden kilpailuasemaan markkinoilla. Näitä ovat esimerkiksi työn hinta-laatusuhde, energiakustannukset, raaka-ainekustannukset, kuljetuskustannukset, lupahallinnon toimivuus, ympäristömääräykset, verotuksen taso ja yritystuet. Suomen on kyettävä tarjoamaan kilpailukykyinen toimintaympäristö teollisuudelle, jotta työpaikoilla on mahdollisuus säilyä täällä.

Kilpailun pitää myös olla globaalisti reilua. Siinä ei esimerkiksi ole järkeä, että ympäristömääräykset ovat olennaisesti erilaiset kuin kilpailijamaissa. Lopputuloksena on tällöin, että tuotantoa siirtyy alempien ympäristönormien maihin, mikä lisää globaalia ympäristöarastusta. Siksi asioista on pystyttävä sopimaan kansainvälisesti ja vielä siten, että uudet nousevat taloudet kantavat nykyistä suuremman vastuun ympäristön tilasta. Suomelle nykyistä tiukemmat ympäristövaatimukset maailmalla voivat olla myös merkittävä liiketoimintamahdollisuus, koska meillä on laajasti korkeatasoisista clean tech-osaamista.

Toinen mahdollisuus toki on se, että kuluttajat ovat valmiita maksamaan paremmin ympäristöystävällisistä tuotteista. Tällaista kehitystä onkin ilahduttavasti havaittavissa hyvin toimeentulevien ja ympäristötietoisien kuluttajien keskuudessa. Usein kuitenkin realiteetit

tulevat vastaan. Sähköautojen myyntiluvut ovat vielä pieniä Toyota Corollan tai Ford Focusen kaltaisiin perusautoihin verrattuna.

Kansainväliseltä kilpailulta eivät vältty neekään teolliset yritykset, jotka myyvät tuotteitaan vain Suomen markkinoille. Lähes kaikilla on kuitenkin ulkomainen kilpailija, joka toimittaa tuotteitaan Suomeen. Hyvin monien sisämarkkinoilla toimivien teollisuusyritysten

”Suomelle nykyistä tiukemmat ympäristövaatimukset maailmalla voivat olla merkittävä liiketoimintamahdollisuus, koska meillä on clean tech-osaamista.”

on välttämätöntä teettää ainakin osa työstään halvemman kustannustason maassa, jotta yritys on edes kotimaassa kilpailukykyinen.

Työ osittuu ja työvaiheista kilpaillaan erikseen. Realismi näkyy siinä, miten Suomalaisen Työn liitto on määritellyt kriteerit avainlipun myöntämiselle. Tuote luokitellaan suomalaiseksi, jos yli 50 prosenttia työn omakustannusarvosta on tehty Suomessa.

Kansainvälinen kilpailu ei koske enää pelkästään teollisuutta vaan laajenemassa määrin myös palvelualoja. Toki osa palveluista on edelleen paikallisia. Me emme esimerkiksi käy parturissa ulkomailla, koska matkakustannukset ovat liian korkeat ja aikaa kuluisi liikaa. Tosin kilpailu kiristyy henkilökohtaisissa palveluissakin. Helsingiläiset haavevat jo kauneushoitoja Tallinnasta ja Viron kylpylät ovat merkittäviä

kilpailijoita kotimaan matkailuyrityksille. Terveysturismi on arkipäivää.

Laajalla pensselillä vedettynä voi todeta, että kaikki sähköisesti saatavilla olevat palvelut ovat kansainvälisen kilpailun piirissä. Esimerkiksi käy musiikkiala, jossa tekninen kehitys sekä Spotifyn kaltaisten toimijoiden tulo alalle on syrjäyttänyt perinteisen levykaupan lähes kokonaan. Aivan olenaisesti on muuttunut myös erikoisliikkeiden toimintakenttä. Esimerkiksi Amazonin kirjat ja Zalandon vaatteet ovat nopeasti vallanneet markkinoita perinteiseltä kivijalkakaupalta.

Toisaalta nettikauppa on mahdollisuus myös pienille toimijoille. Sastamalassakin on ompelutarvikkeita myyvä Ompelukonekeskus Koivu, joka on muuttunut perinteisestä kivijalkakaupasta alansa johtavaksi nettikaupaksi Suomessa.

Kun tarkastelua laajennetaan maahanmuuttoon, niin kansainvälinen kilpailu tulee entistä vahvemmin meitä kaikkia koskevaksi. Kuten alun johdannossa kirjoitin, pidin aikoinaan nuorena miehenä grillioskia. Perinteisten grillien markkina-alueen ovat nykyisin käytännössä vallanneet ulkomaalaisten pitämät kebabit ja pizzeriat. Isommissa kaupungeissa on jo turkkilaisia partureita, jotka haastavat paikalliset parturit hintakilpailuun.

Globaalin kilpailun aikakaudella työn tuottavuuden erot korostuvat. Nico Rosbergille maksetaan isoja summia rahaa, koska maailmassa on satoja miljoonia ihmisiä, jotka ovat valmiita ostamaan itselleen oikeuden katsoa formula-ajoja. Toisaalta on vain muutama ihminen, joka pystyy ajamaan autoa yhtä nopeasti kuin Nico Rosberg. Tämä on tietenkin ääriesimerkki. Avoimesta taloudesta hyötyvät kaikki ne, joiden erityisosaamisesta ollaan valmiita maksamaan. Tämä erityisosaaminen on voitu saavuttaa koulutuksen, työkokemuksen, sosiaalisen kyvykkyyden tai synnynnäisen lahjakkuuden kautta.

Olennainen osa globalisaatiota on se, että työ siirtyy paikkaan, jossa se on kustannustehokkainta tehdä. Maailmanlaajuisesti globalisaatio on avittanut satoja miljoonia ihmisiä Aasiassa ja entisen itäblokin

”Nico Rosbergille maksetaan isoja summia rahaa, koska maailmassa on satoja miljoonia ihmisiä, jotka ovat valmiita ostamaan itselleen oikeuden katsoa formula-ajoja. ”

alueella köyhyydestä keskiluokkaan. Professori Vesa Kannianen mukaan (Liberan blogi 17.1.2013) globalisaatio on puolittanut absoluuttisen köyhyyden maailmassa. Vaikutus on ollut moninkertainen esimerkiksi kehitysapuun verrattuna.

Kolikon kääntöpuoli on se, että länsimaissa on paljon keskituloisia tai alemman tuloluokan ihmisiä, jotka joko eivät ole hyötynet globalisaatiosta tai eivät ainakaan koe siitä hyötynensä. Nämä ihmiset ovat yleensä perinteiseen työväenluokkaan kuuluvia työntekijöitä, maanviljelijöitä, pienyrittäjiä tai opistotasaisen koulutuksen omaavia toimihenkilöitä.

Kriittisyys globalisaatiota kohtaan perustuu sekä muuttuneeseen tulonjakoon että näköharhaan. Aloitetaan jälkimmäisestä. Kun teollisuusyritys siirtää toimintansa Suomesta Viroon, Puolaan tai Kiinaan, niin globalisaation nurja puoli havaitaan. Pienellä paikkakunnalla jokainen tuntee jonkun työnsä menettäneen, joten asia on hyvin konkreettinen.

Sen sijaan globalisaation positiivinen puoli jää usein pimentoon. Aika harvalle tulee mieleen Ikea-käynnin jälkeen, että minulla oli varaa ostaa näin paljon tavaraa, koska huonekalut oli tuotettu edullisen kustannustason maissa. Vielä harvempi miettii sitä, että kun Turun Meyerin telakka saa loistoristeilijäkaupan Yhdysvaltoihin, niin globalisaation,

”Aika harvalle tulee mieleen Ikea-käynnin jälkeen, että minulla oli varaa ostaa näin paljon tavaraa, koska huonekalut oli tuotettu edullisen kustannustason maissa.”

suomalaisen työn kilpailukyvyyn ja siitä kertyvien verotulojen ansiosta meidän Villen ja naapurin Kallen koulunkäynti on taas maksettu ensi vuodelle.

Globalisaation ja vapaakaupan vastakohta on protektionismi, jonka lopulta maksavat köyhimmät. Jos USA laittaa 35 prosentin rankaisutullin kiinalaisille tuotteille, niin se ei vielä palauta tekstiilialan työpaikkoja Amerikkaan. Sen sijaan jokainen Kiinassa tuotettu baseball-lippis maksaa amerikkalaiselle ostajalle rankaisutullin verran enemmän.

Näistäkin esimerkeistä huolimatta on kiistatonta, että globaalin kilpailun ja teknologisen kehityksen myötä keskituloisten asemaan liittyy länsimaissa monia haasteita. Taustalla on luonnollisesti se, että

aikoinaan kyettiin maksamaan monista suorittavan tason töistä suhteellisesti hyviä palkkoja, koska ulkomaista kilpailua oli rajallisesti, eikä ollut koneita korvaamassa ihmistä. Nyt nämä molemmat haastavat niin tehdastyötä tekevän länsimaisen duunarin kuin monet toimistotyöntekijätkin. Osa ammateista on suorastaan siirtynyt historiaan teknologisen kehityksen myötä.

Epävarmat työmarkkinat

Tulokehityksestä on kiistatonta dataa. Yhdysvalloissa keskituloisten käytettävissä olevat tulot ovat dollareissa mitattuna laskeneet koko 2000-luvun. Tätä kehitystä vastaan noussut kapinallisuus ns. ruoste-osavaltioissa oli keskeinen syy Donald Trumpin valintaan. Kokonaan toinen asia on se, pystyykö Trump käytännössä tekemään asialle presidenttinä mitään konkreettista. Todennäköisesti vapaakaupan rajoittaminen vain heikentäisi keskituloisten asemaa, vaikka protektionismin avulla joitakin työpaikkoja saataisiinkin tilapäisesti takaisin.

Tosiasiassa tuontitullit meksikolaisille tuotteille saattavat olla omaan jalkaan ampumista. Monilla amerikkalaisilla tehtailla osa valmistuksesta tehdään Meksikossa. Näiden yritysten kilpailukyky perustuu juuri siihen, että työvoimaintensiivinen ja jalostusarvoltaan vähäisempi työ tehdään Meksikossa ja siten turvataan korkean jalostusarvon työpaikkojen säilyminen USA:ssa.

Pienemmässä mittakaavassa keskituloisten ahdinko on nähtävissä myös Suomessa. Esimerkiksi vuoden 2015 aikana kaikkien suomalaisten tuloryhmien tulot kasvoivat Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaistilaston mukaan. Suurituloisimman kymmenesosan tulot kasvoivat reaalisesti 2,7 prosenttia, pienituloisimman kymmenesosan 1,4 prosenttia, mutta keskituloisten vain 0,8 prosenttia.

Suurin riskitekijä keskituloisilla palkansaajilla on putoaminen työttömyyden seurauksena pienituloisten ryhmään. Pienyrityksillä puolestaan ongelmana on tulovirtojen epätasaisuus ja sitä kautta rahoitusvaikeudet. Pienyrityksen sosiaaliturva on myös heikko, jos yritystoiminta osoittautuu kannattamattomaksi. Maataloudessa jatkuu alhaisten tuottajahintojen vuoksi pitkä heikon tuloskehityksen kausi, joka rasittaa erityisesti hiljattain investoineita, usein nuorempien yrittäjien tiloja, joilla on suuria velkoja.

Työelämän epävarmuus heijastuu myös asumiseen. Kun aiemmin vakituiset työsuhteet mahdollistivat oman asunnon hankinnan jo työ-

”Jos Suomessa olisi kymmeniä 'supercellejä', jotka maksavat suurista tuloistaan isoja veroja, voisimme kyllä palkata lisää tarpeellisia kouluavustajia, erityisopettajia ja terveydenhoitohenkilökuntaa.”

uran alkuvaiheessa, niin nykyisin asutaan vuokralla pidempään. Korkeampi oli toki aiemmin paljon korkeampi, mutta sitä söi osaltaan inflaatio. Olennaista oli kuitenkin työsuhteen varmuus, joka mahdollisti asuntolainan saannin ja lainasummat olivat myös pienempiä.

Työelämän murroksessa uusia ammatteja syntyy korvaamaan katoavia, kuten on käynyt aina ennenkin. 80-luvulla ei tiedetty mitään personal trainereista, bloggaajista tai pelialan suunnit-

telijoista. Periaatteessa uusia työtehtäviä voi syntyä palvelualoilla rajattomasti, jos vaan kansalaisilla on varaa käyttää niitä. Sama koskee valtiota. Jos Suomessa olisi kymmeniä ”supercellejä”, jotka maksaisivat suurista tuloistaan isoja veroja, niin me voisimme kyllä palkata lisää tarpeellisia kouluavustajia, erityisopettajia ja terveydenhoitohenkilökuntaa.

Kilpailukykyä voi lisätä kannustavalla politiikalla

Käytännössä elämme kuitenkin tiukan budjettikehyksen alla. Suomen valtio ei voi pidemmän päälle käyttää enemmän rahaa, kuin se saa kerättyä. Sama pätee tietenkin koko julkiseen sektoriin. Valtion ja kuntien rahat ovat kaikki viime kädessä yhtä ja samaa verorahaa. Julkisen sektorin resurssit ovat siten suoraan riippuvaisia verotulojen kehityksestä, jotka puolestaan riippuvat vientimme menestyksestä. Kilpailukyvyistä huolta pitäminen onkin välttämätöntä, jotta voimme pitää kiinni laadukkaasta koulutuksesta, hyvästä terveydenhoidosta ja oikeudenmukaisesta sosiaaliturvasta.

Julkisen talouden vaikea tila heijastuu väistämättä myös julkisen sektorin työntekijöihin. Monet valtion yksiköt ovat käyneet YT-neuvotteluja ja ovat supistaneet henkilökuntaansa. Lisäksi syksyn 2016 kilpailukyky sopimuksessa työmarkkinajärjestöt sopivat 30 prosentin leikkauksesta valtion ja kuntien työntekijöiden lomarahaan, koska julkisen sektorin palkanmaksukyky on niin heikko.

Valtion tehtävät liittyvät pitkälti ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuuteen, oikeustoimeen, verojen keräämiseen, korkeakoulutukseen ja hallintoon. Kunnilla ja jatkossa myös maakunnilla on puolestaan laaja vastuu koulutus-, terveydenhoito- ja sosiaalipalvelujen tuottajina. Julkisen sektorin tehtävissä on paljon perinteisiä keskiluokkaisia ammatteja, joihin on tärkeää saada osaavia ja työhönsä motivoituneita ihmisiä. Tämä kyetään takaamaan vain riittävällä verokertymällä, joka puolestaan on suoraan riippuvainen talouskasvusta ja siten pitkälti viennistä.

Avoimen talouden aikakauteen kuuluu myös se, että työn perässä on liikuttava. Tämä ei kylläkään ole uutta. Itse asiassa suomalaisilla on varsin pitkä historia työn perässä liikkumisesta. 1800-luvun lopulta alkaen muutettiin suurin joukoin Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, 1960- ja 1970-luvulla Ruotsiin muutti jopa 322 000 suomalaista. Lähtijät olivat usein työuransa alussa olevia nuoria ja matkaan lähdettiin paremman elämän toivossa. Monet saivatkin uudessa kotimaassaan paremman elintason kuin Suomessa olisi ollut silloin mahdollista.

Tänä päivänä työn perässä liikkuminen tapahtuu lähinnä maan sisällä, suuntana erityisesti nopeasti kasvavat pääkaupunkiseutu ja Tampereen seutu. Myös muut yliopistokaupungit ovat nettovoittajia maan sisäisessä muuttoliikkeessä. Toki pitkään jatkuneesta matalasuhdanteesta johtuen erityisesti vastavalmistuneita akateemisia on viime aikoina lähtenyt työn perässä ulkomaille. Vuonna 2010–2015 Suomesta muutti pois 3422 kandidaatin, maisterin tai tohtorin tutkinnon suorittanutta henkilöä enemmän kuin mitä Suomeen muutti vastaavan koulutustason henkilöitä.

Tässä asiassa on kaksi puolta. Suomi ja etenkin suomalaiset yritykset ulkomaille tarvitsevat kotimaasta osaajia, jotka samalla ovat Suomen parhaita markkinoijia maailmalla. Laajemmassa mitassa aiuvuoto eli hyvin koulutettujen suomalaisten pysyvä muutto ulkomaille on kuitenkin kansantaloudelle tappio. Tätä vastaan taistellaan parhaiten edistämällä Suomen talouskasvua ja ylipäättään elämänlaatua Suomessa. Mitä useampi koulutettu nuori näkee mahdollisuuksia Suomessa, sitä harvempi lähtee työhön ulkomaille. Maan sisäinen

”Mitä useampi koulutettu nuori näkee mahdollisuuksia Suomessa, sitä harvempi lähtee työhön ulkomaille.”

muuttoliike on talouden toimivuuden kannalta välttämätöntä. Kun työpaikat keskittyvät, myös työvoiman on liikuttava. Jos työvoima maan sisällä ei riittävästi liiku, avoimet työpaikat täyttyvät ulkomaisilla työnhakijoilla.

Työvoiman liikkuminen maan rajojen yli on osa globalisaatiota, eikä siinä ole mitään pahaa. Päinvastoin. Kansantaloudellisesti Suomelle on kuitenkin todella iso kustannus se, että samaan aikaan meillä on massatyöttömyys ja työvoimapula, jota paikataan ulkomaisella työvoimalla. Maksamme siis samaan aikaan palkkaa ulkomaisille työntekijöille Suomessa tehtävästä työstä ja työttömyyskorvausta suomalaisille.

”Jos on työttömänä Kemijärvellä ja omistaa siellä omakotitalon, niin sitä on vaikea myydä ja vielä vaikeampi saada sellaista hintaa, että pystyisi hankkimaan asunnon pääkaupunkiseudulta.”

Miksi sitten avoimet työpaikat eivät täyty kotimaisilla työntekijöillä? Suurin ongelma on työtuolojen, sosiaaliturvan, asumisen tu-

kien ja verotuksen yhtälö, joka monissa yksittäisissä tilanteissa tekee työn vastaanottamisesta joko kannattamatonta tai rajahyöty jää liian pieneksi. Tähän ongelmaan palaan kirjan myöhemmissä luvuissa.

Haasteena on myös kohtaanto-ongelma, joka tarkoittaa sitä, että työnantajan tarve ja työntekijän osaaminen eivät kohtaa. Tätä asiaa voidaan auttaa osaamista päivittävällä täydennyskoulutuksella, joita isommissa rekrytoinneissa tehdään yrityksen tarpeisiin räätälöidysti.

Keskeinen syy on myös alueellinen eriytyminen. Jos on työttömänä Kemijärvellä ja omistaa siellä omakotitalon, niin sitä on vaikea myydä ja vielä vaikeampi saada sellaista hintaa, että pystyisi hankkimaan asunnon pääkaupunkiseudulta. Lisäksi monille muuttaminen työn perässä on vaikeaa perhesyistä. Puolison työpaikka, lasten koulut ja harrastukset, ystävät ja tuttu elinpiiri, kaikki pitävät kiinni kotipaikkakunnalla. Avoimessa taloudessa on kuitenkin mahdotonta kaikkien saada osaamistaan vastaavaa työtä omalta työssäkäyntialueeltaan. Siksi jatkossa on oltava myös asenteellisesti valmiimpia muuttamaan työn perässä. ■

LUKU 4

SOSIAALI- JA TERVEYSMENOJEN KASVU UHKAA AJAA JATKUVAN VELKAANTUMISEN TIELLE

Lähtökohtaisesti julkisten tulojen ja menojen tulisi olla tasapainossa. Suomessa tämä tasapaino lähti voimakkaasti romuttumaan vuoden 2008 globaalista lamasta lähtien. Bruttokansantuote laski 8 prosenttia vuonna 2009, mutta julkiset menot pysyivät aiemmalla tasolla.

Vuodesta 2009 alkaen Suomen valtio on jatkuvasti velkaantunut. Vuodelle 2017 uutta velkaa otetaan 5,5 miljardia euroa. Eli siis karkeasti kymmenes valtion menoista rahoitetaan velalla eli sen osan elämme tulevien sukupolvien kustannuksella. Toki velkaantuminen on merkittävästi alentunut aiemmasta jopa 8–9 miljardin tasosta, mutta vieläkin velkaantumisen taittuminen ei näytä realistiselta.

Jatkuvasta velkaantumisesta on tullutkin "uusi normaali", kuten tasavallan presidentti Sauli Niinistö totesi vuoden 2017 valtiopäivien avajaisissa. Presidentti kehotti kuitenkin uudistamaan Suomea rohkeasti, jotta velkaantumiskierteestä päästään eroon. Tämä onkin kohalonkysymys suomalaisten hyvinvoinnille.

Jos velkaantumista ei saada taittumaan, jonakin päivänä edessä on todellinen kurimus. Kreikasta voi ottaa oppia siitä mitä merkitsee, kun ensin valtionvelan korko nousee pilviin ja sitten lainaa ei enää edes saa kuin muiden EU-maiden avustuksella. Seurauksena on valtava myllerrys yhteiskunnassa, jossa kaikki jäävät maksajiksi. Kovimmille joutuvat ne, joiden oma talous on heikoimmilla.

Äskettäin edesmennyt Vasemmistoliiton entinen kansanedustaja Outi Ojala totesi aikanaan todella osuvasti, että "vahva valtiontalous on köyhän paras ystävä". Jos valtio ei pysty hoitamaan velvoitteitaan, niin ensimmäisenä se tuntuu niiden ihmisten arjessa, jotka saavat tulonsa suoraan valtiolta. Näitä ovat valtion työntekijöiden lisäksi takuueläkeläiset, opiskelijat, työttömät ja toimeentulotuella elävät. He ovat yhteiskunnassa kaikkein pienituloisimpia. Viime kädessä vastuullinen taloudenpito onkin siten heidän asiansa ajamista.

Välttämättömissä menoissa piikki auki

Valtion menot on eritelty kahteen osaan. Suurin osa menoista on kehyksissä, mutta merkittävä osa on myös niiden ulkopuolella. Kehyksissä olevien menojen osalta voidaan tehdä tarkkoja päätöksiä. Jos esimerkiksi kehitysyhteistyömäärärahoja päätetään leikata 50 miljoonalla eurolla, niin seuraavassa budjetissa Suomi rahoittaa kehitysyhteistyötä 50 miljoonaa euroa vähemmän. Säästö budjettiin syntyy heti eli vaikutus on välitön.

Edellä kuvatun kaltaisia säästöjä Sipilän hallitus päätti hallitusohjelmassaan tehdä 4 miljardilla eurolla. Aiemmat hallitukset olivat myös tehneet säästöjä samaan tapaan. Kaikki mahdolliset säästökohteet on jo moneen kertaan koluttu. Siitä ovat pitäneet huolta valtionvarainministeriön virkamiehet, joiden tehtävä se onkin. Poliitikkojen tehtävä on sitten toteuttaa annetuista vaihtoehdoista ne, jotka vähiten saavat aikaan ikäviä seurauksia yhteiskunnassa.

Osa tehdyistä säästöistä on palautettu budjettiin, koska niitä ei ollutkaan järkevää toteuttaa. Näin on toimittu esimerkiksi joissakin poliisin määrärahoja koskeneissa säästöissä. Samoin varhaiskasvatusmaksujen korotus peruttiin, koska se olisi kannustanut pienten lasten vanhempia siirtymään pois työmarkkinoilta ja siten vaikutus valtiontalouteen olisi ollut negatiivinen. Samoin kävi suunnitellulle moottoripyörä- ja veneverolle, jonka toteuttaminen olisi todennäköisesti vähentänyt niin käyttöä niin paljon, että verotuotto olisi ollut valtiolle tappiollinen.

Näistä muutamista poikkeuksista huolimatta kehysten sisälle tehdyt säästötoimet on hyvin pitkälle pystytty toteuttamaan. Voikin sanoa, että julkisen talouden tasapainon ongelmat eivät aiheudu kehysten sisäisten, vaan sen ulkopuolella olevien erien johdosta.

Kehysten ulkopuolella on esimerkiksi työttömyydestä aiheutuvat menot. Näitä menoja ei siis päätetä etukäteen, vaan valtio maksaa osuutensa työttömyyden kuluista sen mukaan, miten työttömyys kehittyy. Jos työttömien määrä kasvaa, niin valtion maksamat menot nousevat automaattisesti.

Pääsääntöisesti kaikki ihmisille suoraan elämäntilanteen perusteella maksetut etuudet ovat kehysten ulkopuolella. Esimerkiksi toimeentulotukea, asumistukea ja takuueläkettä maksetaan kaikille niille, jotka ovat siihen oikeutettuja. Jos tukiin oikeutettujen määrä kasvaa tai tuen tasoa korotetaan, niin valtion maksamat menot nousevat automaattisesti.

Tuet ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden maksamista ei voi rajoittaa. Emme esimerkiksi voi sanoa marraskuun alussa asumistukea anovalle, että piikki on kiinni ja tänä vuonna ei enää oteta uusia ihmisiä asumistuen piiriin.

Kansanomaisesti sanottuna kehyksen ulkopuolisissa menoissa piikki on auki. Tämä sanonta toki tässä yhteydessä kuulostaa kornilta, koska kyse on etuisuuksista, jotka ovat ihmisten arjessa selviytymisen kannalta aivan välttämättömiä.

Näidenkin menojen rahoittaminen tapahtuu kuitenkin aivan samalla tavalla kuin kehysten sisäisten menojen eli siis veroja ja maksuja keräämällä tai velanottoa lisäämällä.

Kehysten ulkopuoliset menot ovat olleet jatkuvassa kasvussa. Sosiaali- ja terveysten menojen kasvu on jatkunut yhtä soittoa vuosikymmeniä. Sen sijaan bruttokansantuote ei ole kasvanut samaa tahtia, ja siitä on seurannut kaksi asiaa. Ensinnäkin kaikkialta kehysten sisältä on etsitty säästöjä, jotta rahaa on voitu käyttää kasvaneisiin kehysten ulkopuolisiin menoihin. Samoin on toimittu kunnissa. Kun sote-menot ovat jatkuvasti kasvaneet, niin muilta sektoreilta on säästetty ja kunnallisvero on korotettu. Ja toiseksi, kun tämäkään ei ole riittänyt, kunnat ja valtio ovat velkaantuneet.

Terveys- ja sosiaalimenojen nousulle on monia syitä, joista merkittävin on väestön ikärakenne. Vanhuksiin liittyvät sosiaalimenot ovat tuplaantuneet 2000-luvun aikana, absoluuttista nousua vuoden 2014 hinnoin on 12 miljardia. Samaan aikaan eläkkeensaajien määrä on kasvanut 600 000 ihmisestä yli puolella miljoonalla henkilöllä. Tämä trendi tulee jatkumaan 2030-luvulle asti, koska suuret ikäluokat ovat vasta hiljattain jääneet eläkkeelle.

Työttömyydestä aiheutuvat menot ovat myös kasvaneet todella merkittävästi. Ennen vuonna 2008 alkanutta globaalia taantumaa työttömyysmenot olivat 3,5 miljardin vuositasolla. Vuonna 2016 pelkästään työttömyyskorvauksia maksettiin yli 5 miljardia. Sen lisäksi vuoden 2017 budjetissa aktiiviseen työvoimapolitiikkaan ja työvoim-

”Ennen vuonna 2008 alkanutta globaalia taantumaa työttömyysmenot olivat 3,5 miljardin vuositasolla. Vuonna 2016 pelkästään työttömyyskorvauksia maksettiin yli 5 miljardia.”

mahallinnon kuluihin on osoitettu yhteensä lähes 600 miljoonaa euroa.

Työttömyysmenojen kasvu on jo johtanut siihen, että ansiosidonnaisen työttömyysturvan kesto oli leikattava 100 päivällä, koska työttömyysvakuutusrahasto on pahasti velkaantunut ja vakuutusmaksuja

ei voida enää nostaa. Jokainen korotus nimittäin nostaa työn hintaa ja tuo mukanaan lisää työttömiä.

Yksi viime aikoina rajusti kasvaneista menoista on asumistuki, joka on noussut jo kahden miljardin suuruusluokkaan. Olemme ajautuneet järjestelmään, jossa vuokrat ja niihin saatavat tuet nousevat taloudellista kasvua

”Olemme ajautuneet järjestelmään, jossa vuokrat ja niihin saatavat tuet nousevat taloudellista kasvua nopeammin.”

nopeammin. Osittain myös asumisen turvaamiseksi tarkoitettu asumistuki valuu vuokrahintoihin. Yksi selittävä tekijä asumiskulujen nousulle on maan vahvistunut sisäinen jako kehittyviin ja taantuviin alueisiin. Silti myös tukijärjestelmässä on korjaamisen varaa.

Sosiaali- ja terveystenonien kasvua pyritään hillitsemään sote-uudistuksella, jolla tavoitellaan 3 miljardin säästöä suhteessa ennakoituun kustannuskehitykseen. Tämän saavuttaminen on kansantaloudellisesti välttämätöntä, mutta rehellisesti sen on todettava olevan iso haaste.

Sosiaali- ja terveystenonien voidaan toki toteuttaa merkittävästi nykyistä tehokkaammin hyödyntämällä oikeissa kohdissa yksityisen sektorin ja järjestöjen potentiaalia. Myöskin asukaspuhjaltaan rinnastettavien kuntien välillä on nykyisin suuria kustannuseroja, joten mahdollisuuksia toimia tehokkaammin on runsaasti.

Kolmen miljardin tavoitteeseen pääsemiseksi on kuitenkin onnistuttava monessa asiassa yhtä aikaa. Näitä ovat ainakin tehokkaammat hoitoketjut, palveluiden parempi integraatio, kustannustehokkaasti toimiva kilpailu, vaativimpien hoitojen keskittäminen ja maksukykyisten kansalaisten motiivi maksaa jatkossakin osa omasta hoidostaan.

Isoilla numeroilla mitattuna kaikkein huolestuttavinta on se, että sosiaali- ja terveystenonien kasvu suhteessa bruttokansantuotteeseen on noussut viime vuosina rajusti. Vanhasen toista hallitusta muodostettaessa vuonna 2007 ajateltiin, että valtion budjetin pitää olla yhden

prosentin ylijäämäinen vuosittain, jotta ikääntymisen kustannuksiin voidaan varautua. Tuolloin sosiaali- ja terveystoimet olivat 25 prosenttia bruttokansantuotteesta, kun taso vuonna 2015 oli 31,6 prosenttia.

Tämä dramaattinen muutos on seurausta siitä, että sosiaali- ja terveystoimien kasvu ei juurikaan huomioi talouden muutoksia. Menot kasvavat niin nousu- kuin laskusuhdanteessa. Kun edessä on todennäköisesti vuosia eteenpäin jatkuva matalan talouskasvun aika, niin tämä yhtälö uhkaa romuttaa valtion talouden ja siten viime kädessä hyvinvointipalveluiden rahoituspohjan.

Ikääntymiseen ei voi vaikuttaa - syrjäytymiseen voi

Demografinen kehitys aiheuttaa meille ison haasteen. Työikäisen väestön määrä Suomessa laskee vuoden 2015 64 prosentista vuoteen 2030 mennessä 59 prosenttiin ja vuoteen 2050 mennessä 57 prosenttiin eli huoltosuhde uhkaa heikentyä merkittävästi. Tähän emme voi vaikuttaa kuin marginaalisesti työperäisen maahanmuuton kautta.

Olennaista on keskittyä niihin asioihin, joihin voimme vaikuttaa. Sote-järjestelmän palvelutuotannon tehokkuuteen voidaan vaikuttaa sote-uudistuksella. Asumistukeen ja työttömyysturvaan voidaan ajaa sisään lisää kannustavia elementtejä.

Hyvin tärkeää on vaikuttaa siihen, että sosiaaliturvan varassa elävien työikäisten ja työkykyisten ihmisten määrä saadaan pienemmäksi. Tähän voidaan vaikuttaa työmarkkinoita kehittämällä ja osallistavaa sosiaaliturvaa edistämällä. Erittäin tärkeää on vähentää nuorten ja aikuisten syrjäytymistä.

EVA:n tuore tutkimus osoitti, että 79 000 parhaassa työiässä (25–54 vuotiasta) olevaa suomalaista työmiestä on pysyvästi ajautunut työelämän ulkopuolelle. Tämäkin luku on tuplaantunut 80-luvun puolivälistä ja trendi on tasaisen nouseva. Joka ikäluokasta siis joitakin tuhansia ihmisiä on ajautunut pysyvästi työelämän ulkopuolelle. Tämä kierre on saatava katkaistua. Tutkijoiden mukaan yhä useammin potentiaalinen syrjäytyvä havaitaan jo päiväkodissa. Siinä on ajattelemisen aihetta.

Tämän kirjan myöhemmissä luvuissa pyrin esittämään konkreettisia keinoja siihen, miten tässä kuvattuihin haasteisiin voidaan vastata. Se on erittäin keskeinen kysymys. Pohjoismaisen hyvinvointiyhteis-

kunnan kiistaton vahvuus on se, että kaikilla kansalaisilla on elämäänsä turvaa sairauden, vanhuuden, työttömyyden, työkyvyttömyyden ja köyhyyden varalle. Tätä tavoitetta ei kuitenkaan saavuteta julistuksilla, vaan edellytyksenä on kestävä rahoituspohja. ■

LUKU 5

KANNUSTINLOUKUT JA TYÖELÄMÄN TOIMIVUUS

Hyvinvointiyhteiskunta on Suomessa rakennettu sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Tuolloin maamme teollistui nopeasti ja järjestelmä luotiin teollisen yhteiskunnan tarpeisiin. Tärkeää oli turvata työuransa päättäneille eläkkeet, työtapaturman kohteiksi joutuneille tai sairastuneille työkyvyttömyyseläkkeet ja työttömyyden varalle työttömyysturva.

Järjestelmä oletti, että lähtökohtaisesti ihmiset tekevät kokoaikaistyötä joko palkansaaajana tai yrittäjänä, ja että näiden roolien välinen ero oli selkeä. Kuten todettua työttömyysturvan tehtävänä oli estää toimeentulon jyrkkä putoaminen työttömyyden johdosta. Työttömyysturva nähtiin myös avuksi akuuttiin tilanteeseen; sitä sai, kunnes työllistyi uudelleen kokoaikaiseen työhön.

Työmarkkinat ovat noista ajoista kokeneet valtavan muutoksen. Monet työt ovat nykyään ainakin aluksi määräaikaisia. Kokoaikaistyötä tekevien lisäksi yhteiskunnassamme on suuri joukko osa-aikatyötä, vuokratyötä ja silpputyötä tekeviä työntekijöitä. Näille töille on tyypillistä, että työnantajia on useita ja yksikään työnantaja ei pysty tarjoamaan kokoaikaista työtä. Lisäksi monet tekevät samaan aikaan töitä sekä yrittäjänä että palkansaaajana. Jotkut voivat saada lisäksi esimerkiksi apurahoja. Eli tulo voi siis muodostua samanaikaisesti monista erilaisista lähteistä.

Näitä työmuotoja on meillä kutsuttu epätyypilliseksi työsuhteeksi. Nimi siis jo viittaa siihen, että kyseessä on poikkeuksellisesta tilanteesta. Sitä se olikin, mutta ei ole enää. Esimerkiksi vastavalmistuneiden akateemisten osalta nämä epätyypilliset työsuhteet ovat pikemminkin muuttuneet tyypilliseksi työsuhteeksi, joista toki moni työuran edetessä pääsee vakinaisempaan ja turvatumpaan työsuhteeseen kiinni. Kaikista palkkatöistä enää vain 60 prosenttia voi luokitella perinteiseksi työsuhteeksi. Itsensä työllistäjiä oli viime vuosikymmenen lopulla 130 000, nyt lähes 190 000 ja kymmenen vuoden kuluttua heitä arvioidaan olevan 300 000.

Kun työnteke ei kannata

Suomalaisen yhteiskunnan haaste on se, että työn teettämisen ja tekemisen muodot ovat suuresti muuttuneet, mutta sosiaaliturvajärjestelmä on lähes ennallaan. Sosiaaliturvajärjestelmä luotiin turvaamaan työelämän karikkoja ja auttamaan vähävaraisia, mutta muuttuneessa maailmassa se näiden hyvien tavoitteiden lisäksi muodostaa entistä useammin myös kannustinloukun.

Kannustinloukulla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilön ei kannata ottaa työtä vastaan, koska hän samalla menettää yhteiskunnalta saamiaan tukia ja yhteenlaskettuna käteen jäävä tulo nousee vain hieman tai jopa laskee. Vaikutus on vielä suurempi, jos henkilö saa myös asumistukea, kuten työttömänä olevat henkilöt isoissa kaupungeissa yleensä saavat. Efektiivinen veroaste, jossa siis huomioidaan miinuksena menetetyt tuet, voi helposti olla 80 prosenttia tai ylikin.

Otetaan esimerkki. Pääkaupunkiseudulla yksin asuva työtön saa työtarjoituksen, jossa kuukausipalkka on 2 000 euroa. Se on sama palkka, jonka hän sai edellisessä työpaikassaan. Nyt hän saa ansiosidonnaista päivärahaa, jonka suuruus on 1 249 euroa, josta nettotulo verojen jälkeen on 993 euroa. Hänen vuokransa on 533 euroa, josta asumistuki on 232 euroa. Verojen ja asumismenojen jälkeen käyttöön jää 692 euroa. Uuden työn 2 000 euron palkasta jää verojen ja eläkemaksujen jälkeen käteen 1 554 euroa, mutta samalla asumistuki poistuu. Käytettäväksi jää siten 1 021 euroa eli työllistymisen taloudellisen hyöty on nettona kuukaudessa 329 euroa eli karkeasti hieman yli 10 euroa per päivä.

Yksinhuoltajien kohdalla efektiivinen veroaste on vielä kovempi. Kun 1 500 euroa ansaitseva yksinhuoltaja saa uuden työn, josta maksetaan 2 000 euroa, niin hänen nettotulojensa kasvu voi olla vain 25 euroa kuukaudessa, koska asumistuki pienenee ja päivähoitomaksut nousevat. Tällaisessa tapauksessa palkankorotuksen todellinen veroaste on jopa 95 prosenttia. Tämä on kaikkea muuta kuin kannustavaa.

Pienempien ansiotulojen verotuksen keventäminen ja päivähoitomaksujen pitäminen matalina ovat tärkeitä keinoja kannustinloukujen purkamisessa. Molempia on tehty nykyisen hallituksen aikana, mutta tehtävää on edelleen. Lisäksi asumistukijärjestelmä tarvitsee muutoksia, jotka huomioivat työssäkäyntialueiden väliset kustannuserot ja kannustavat lisätulojen hankintaan.

On aivan varmaa, että sosiaaliturvajärjestelmän ideana ei luomishetkellä ollut, että työllistymisestä tai palkankorotuksesta ei olisi saa-

jalleen hyötyä. Jos järjestelmä ei motivoi ahkeraan työntekoon tai hakeutumiseen vastuullisempiin tehtäviin, se on kestävämmän toiminnan kannalta hankalampi. Sosiaaliturvajärjestelmän päivittäminen tämän hetken ja tulevaisuuden työmarkkinoihin onkin Suomelle avainkysymys.

Nähtävissä on myös asenteellista muutosta. Kun aiemmin yhteiskunnan tuki miellettiin viimesijaiseksi keinoksi turvata välttämätön toimeentulo, siihen tartuttiin vain, jos muuta vaihtoehtoa ei ollut. Tänä päivänä yhä useampi ihminen aidosti laskee kannattaako esimerkiksi lyhytaikaista työtä ottaa vastaan. Työtulot ja tuet rinnastetaan toisiinsa tulonsaannin lähteenä, vaikka ne ovatkin luonteeltaan täysin erilaiset. Ensimmäinen on itse ansaittua ja jälkimmäinen on taas joidenkin toisten ihmisten työllään maksamaa.

Ylivoimainen valtaosa työttömistä epäilemättä tarttuisi lyhyisiinkin työtilaisuuksiin, jos se olisi lyhyellä tähtämällä taloudellisesti kannattavampaa kuin nykyisin. Hyvä esimerkki tästä on esimerkiksi viikon työn vastaanottaminen, jos työtön on ansiosidonnaisella päivärahalta. Kun työ alkaa, niin työttömyysturva katkeaa. Työsuhteen päätyttyä työttömyysturvan uudelleen käynnistyminen saattaa kestää viikkoja. Rahat tulevat kaikilta työttömyyspäiviltä, mutta viiveellä. Monille tämä viive tarkoittaa sitä, että työtä ei voi ottaa vastaan, koska oma talous ei kestä rahantulon katkeamista. Tämä ongelma on ratkaistavissa reaaliaikaisella tietojärjestelmällä. Suomessa on tavoitteena lähivuosina siirtyä kansalliseen tulorekisteriin, jossa voidaan välittömästi erotella lyhytaikaiset työsuhteet ja työttömyyspäivät. Näin työttömyyspäivärahan maksamiseen liittyvästä viiveestä päästäisiin eroon, mikä olisi merkittävä parannus nykytilaan.

Jos kansallista tulorekisteriä ei saada näin tehokkaasti toimimaan, on toinen mahdollisuus luottaa työttömän omaan ilmoitukseen siitä, kuinka monta päivää hän on ollut missäkin kuussa töissä. Tämä johtaa toki epäselvyyksien ja tietojen huijauksen osalta hankalaan takai-

”Ylivoimainen valtaosa työttömistä epäilemättä tarttuisi lyhyisiinkin työtilaisuuksiin, jos se olisi lyhyellä tähtämällä taloudellisesti kannattavampaa kuin nykyisin.”

sinperintään, mutta siltikin se voisi olla nykykäytäntöä parempi ratkaisu.

Yksi ongelma on pää- ja sivutoimiseen yritystoimintaan liittyvä taupauskohtainen harkinta. Jos esimerkiksi tekee toiminimellä muutama päivän maalauskeikan tai muutaman tunnin kirjoitustyön, niin se voi pahimmillaan katkaista työttömyysturvan maksun. Tämä perustuu siihen, että työn katsotaan päätoimiseksi yrittäjäksi, eikä siten ole enää oikeutettu työttömyysturvaan.

Tähän ongelmaan on ratkaisuksi ehdotettu neljän kuukauden automaattista sivutoimisuustulkintaa työttömälle. Se siis tarkoittaa sitä, että toiminimellä lyhyen toimeksiannon tekevää henkilöä ei katsota päätoimiseksi yrittäjäksi. Tämä on ilman muuta järkevää. Juuri mikään ei ole turhauttavampaa kuin joutua kieltäytymään mielenkiintoisesta työtehtävästä, joka monesti voi vielä poikia jatkoksi uusia.

Perustulo passivoi

Kannustinongelma ja järjestelmän joustamattomuudesta johtuvat ongelmat ovat siis yhteiskunnassamme todellisia ja niihin on esitetty monenlaisia ratkaisuja. On esitetty esimerkiksi perustuloa ja perustiliä. Nämä mallit perustuvat oletukseen, jossa ihminen ottaa työtä vastaan silloin, kun se on taloudellisesti järkevää. Molempien mallien heikkous on kuitenkin siinä, että se mahdollistaa terveen ja työkykyisen ihmisen elämisen pysyvästi yhteiskunnan eli muiden ihmisten kustannuksella, jos vain on valmis tinkimään omasta elintasostaan.

Lisäksi esimerkiksi vihreiden vuonna 2014 ehdottama 560 euron vastikkeeton perustulo kaikille suomalaisille voisi korvata vain osan nykyisistä tuista. Ainakin asumistuki jäisi sen ulkopuolelle ja osittain myös ihmisen tosiasiallisen elämäntilanteen huomioiva toimeentulotuki. Näin perustulosta todennäköisesti tulisi vain yksi kallis tukimuoto lisää.

Vihreiden ehdottaman perustulon kiistaton ongelma on myös se, että se nostaa työn verotuksen progressiota, koska perustulo kerätään veroina pois, jos työtulot ovat riittävän korkeat. Tämä tuo mukanaan negatiivisen kannustimen. Kun käteen jäävän tulon ero kokoaikaisen työn ja osa-aikaisen työn välillä vähenee, niin tulee yksilötasolla houkutus vähentää työn määrää ja lisätä vapaa-aikaa. Tämä on tietenkin yhteiskunnan kokonaisedun vastaista.

Tämä riskitekijä on syytä ottaa vakavasti. Ihmisillä on nimittäin todistetusti suuri halukkuus priorisoida vapaa-aikaa lisätulojen sijasta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kilpailukykyopimuksen yhteydessä julkisen alan liitot mieluummin suostuivat tinkimään 30 prosenttia lomarahasta kuin lyhentämään pitkiä lomia.

Perustilin vahvuutena on, että se ottaa huomioon ihmisen muuttuvan elämäntilanteen ja tuo joustavuutta työn ja perhe-elämän sekä työn ja vapaa-ajan yhteensovittamiseen. Järjestelmän haasteena kuitenkin on, että siinä oletetaan ihmisten kykenevän käyttämään järkevästi työpanostaan ja saamaansa peruspääomaa. Kun kotitalouksien ylivelkaantumisen ongelmat ovat suuremmat kuin koskaan, on vaikea uskoa, että ylivelkaantumisen tielle ajautuvat käyttäisivät perustiliään sen viisaammin.

Kannustinongelman ratkaisua onkin haettava vastikkeellisen sosiaaliturvan puolelta, esimerkiksi negatiivisesta tuloverosta. Järjestelmän tulisi olla sellainen, että se sekä kannustaa että edellyttää osa-aikaisten ja lyhytaikaisten töiden vastaanottamista, kun niitä on normaalien työehtojen mukaisesti tarjolla. Mikäli näistä töistä ei saa riittävää toimeentuloa, niin sitten on oikeutettu veronmaksun sijasta saamaan rahaa valtiolta. Palaan myöhemmässä luvussa tarkemmin siihen, miten tämä negatiivinen tulovero voisi toimia Suomessa.

Perhe-etuuksien aiheuttama kannustinloukku

Suomalaiset perhe-etuudet ovat kansainvälisesti vertailtuna varsin anteliaat. On tietenkin hyvä asia, että aivan pientä lasta ei tarvitse laittaa hoitoon, vaan äidillä tai isällä on mahdollisuus hoitaa lasta kotona. Suomessa mahdollisuus hoitaa lasta kotihoidontuella on nykyisin kolmeen ikävuoteen asti, millä on jo huomattavia vaikutuksia hoitovapaalla olevien työmarkkina-asemaan.

Pitkät hoitovapaat ovat myös sukupuolten välinen tasa-arvokysymys. Vuonna 2015 Suomessa oli hoitovapaalla 7 626 miestä ja 102 414 naista eli miesten osuus hoitovapaalle jääneistä oli 6,9 prosenttia. Pitkät hoitovapaat kohdistuvat siten synnytysikäisiin naisiin. Monet saavat useampia lapsia, jolloin hoitovapaan yhteiskesto menee usein yli viiden vuoden, kolmella lapsella teoreettinen maksimi on yhdeksän vuotta.

Kun työuransa alkupäässä oleva nainen on useita vuosia poissa työelämästä, se vaikuttaa väistämättä hänen urakehitykseensä, palk-

katasoonsa ja eläkekertymään. Monissa pohjoismaissa onkin jaettu vanhempainvapaa äiti- ja isäkiintiöihin. Tämä järjestelmä lisää tasa-arvoa sukupuolten välillä, mutta ei välttämättä perheiden välillä.

Perheiden elämäntilanteet ovat erilaisia. Jos puolisoiden tulojen välillä on suuret erot, perheellä ei ole taloudellisesti varaa päästää

suurituloisempaa perhevapaalle. Joistakin ammateista on myös helpompi jäädä perhevapaalle kuin toisista. Esimerkiksi vakituises- sa virassa olevan opettajan on helpompi jäädä perhevapaalle kuin sijaisuuksia tekevän tai yksinyrittäjän. Järkevä kiintiö voi siten olla vain pieni osa kokonaisuutta, jotta perheille jää pääosin valinnanvapaus päättää hoitovapaan saajasta.

”Esimerkiksi vakituises- sa virassa olevan opettajan on helpompi jäädä perhevapaalle kuin sijaisuuksia tekevän tai yksinyrittäjän.”

Hoitovapaajärjestelmä on suu-

rin syy siihen, että naisten työllisyysaste on 20–44 vuotiaissa vain 70,7 prosenttia, kun se miehillä samassa ikäluokassa on 76,5 prosenttia. Yhden prosenttiyksikön kasvu synnytysikäisten naisten työllisyydes- sä lisäisi työpaikkoja 8 200. Kun tavoittelemme työllisyysasteen nou- sua, niin perhevapaiden joustavoittaminen ja kokonaisuuden lyhentä- minen ovat välttämättömyksiä. Tarpeesta muuttua perhevapaista on Suomessa varsin laaja yhteinen näkemys ja siihen on saatava ratkai- suja viimeistään seuraavissa hallitusneuvotteluissa, toivottavasti no- peammin.

SAK on tehnyt oman perhevapaamallinsa, joka sopii hyvin keskus- telun pohjaksi. Siinä mallissa tuki jakautuu raskausrahaan, vanhempainrahaan ja hoitorahaan. Perusajatuksena on, että viiden viikon raskausrahan ja 12 kuukauden vanhempainrahan jälkeen perheillä on vielä joustavasti käytössä kuuden kuukauden hoitoraha. Hoitorahaa voi käyttää myös puolipäiväisenä, yhdistää päivähoitoon ja käyttää päiviä aina lapsen seitsemään ikävuoteen asti. Malli huomioi siis erit- täin hyvin työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen, samalla kuitenkin kannustaen nykyistä nopeampaan paluuseen työelämään. SAK:n malli on nykymalliin verrattuna kustannusneutraali.

Kokoomuksen esittämä perhevapaamalli on itse asiassa hyvin lähellä SAK:n mallia. Joitakin pieniä parannuksia SAK:n malliin on esi- merkiksi siinä, miten joustavasti hoitorahaa voi käyttää. Ymmärret-

tävästi SAK:n malli lähtee puhtaasti työntekijän tarpeista, kun taas Kokoomuksen mallissa on etuuksien käytön joustavuuden osalta tasapaino työntekijän ja työnantajan välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että lähtökohtaisesti työntekijä voi valita ajankohdan hoitorahan käytölle, mutta myös työpaikalla töiden järjestämiseen liittyvät asiat tulee soveltuvien osin ottaa huomioon.

Ylivelkaantuneiden kannustinongelma

Ylivelkaantuneiden kotitalouksien kasvanut määrä ja erityisen nopeasti kasvaneet luottohäiriöt muodostavat myös yhden tulpan työllisyysasteen nostamiselle. Ylivelkaantuneella henkilöllä on vielä erityinen negatiivinen kannustin ottaa työtä vastaan, koska tulojen noustessa suuri osa tuloista menee vanhojen velkojen maksamiseen.

Ylivelkaantumisen nopeaan kasvuun vaikutti takavuosina liian helposti saatavissa ollut lainaraha. Pikavipit olivat korkeista koroista huolimatta monille kansalaisille, varsinkin nuorille, liian suuri houkutus. Pikavippien myöntämisen osalta lainsäädäntöä tiukennettiin ja korkokattoja määrättiin, mutta ongelma ehti jo paisua varsin suureksi. Kiristysten jälkeenkin ylivelkaantumisen kasvu on jatkunut, vaikka pelisäännöt ovat nyt paremmat.

Keväällä 2017 maksuhäiriöisiä henkilöitä Suomessa oli 374 000, mikä on ennätysmäärä. Monille heistä työn perässä liikkuminen kariutuu siihen, että maksuhäiriöisen on vaikea saada vuokra-asuntoa. Jotta suuri osa kansalaisista ei ajautuisi työelämän ulkopuolelle tai pimeille työmarkkinoille, ylivelkaantumisen laajeneminen on saatava katkaistua. Tähän tehokkain lääke on ottaa käyttöön positiivinen luottorekisteri, jotta luoton myöntäjä tietää luototettavan todellisen taloudellisen tilanteen ja luotonanto kiristyy riskiryhmään kuuluvien osalta.

Ylivelkaantumisen taustalla on monia syitä. Velkaantuminen saattaa olla seurausta holtittomasta rahankäytöstä nuorena, kontrollin pettämisestä vaikeassa elämäntilanteessa tai konkurssiin ajautuneista liiketoimista. Iso osa ylivelkaantuneista on kuitenkin ahkeria työntekijöitä ja yritteliäitä henkilöitä. Heidän työpanoksellaan olisi siten merkittävä lisäarvo yhteiskunnassa.

Lailista työtä tekevällä ylivelkaantuneella henkilöllä on oikeus 678 euron suojaosaan kuukaudessa. Jos taloudessa on huollettavia, niin suojaosa on korkeampi. Jos ylivelkaantuneet henkilön palkka on 2–4

kertainen suojaosaan nähden, niin häneltä peritään kolmannes nettopalkasta. Järjestelmä on varsin ankara. Toki on pidettävä huolta myös lainaajien oikeudesta saataviinsa.

Ylivelkaantuneiden työllisyysasteen nostaminen voisi olla mahdollista kehittämällä työpaikan vuoksi asuinpaikkaa vaihtavien vuokratakuujärjestelmää ja parantamalla hieman suojaosaa. Lisäksi olisi harkittava ns. vapaa kuukausi -järjestelmän käyttöönottoa. Tämä tarkoittaa sitä, että jos ylivelkaantuneen tulot nousevat esimerkiksi työllistymisen johdosta merkittävästi, niin perintä ei heti kiristy. Perintä voisi pysyä ensimmäiset 3–6 kuukautta nykyisellä tasolla ja vasta siten se kiristyy tulosten nousun mukaisesti. Tämä loisi ylivelkaantuneella todella kovan kannusteen ottaa vastaan työtä tai pyrkiä paremmin palkattuun työhön. Toki vaarana on, että se johtaisi kikkailuihin lyhyillä työsuhteilla.

Työttömyysturva kannustavaksi

Keskeinen elementti on ansiosidonnainen työttömyysturva, jonka taso riippuu aiemmasta palkkatasosta. Tuki on kuitenkin porrasteinen eli korkeammista palkoista maksetaan suhteellisesti pienempää ansioturva. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että 2 000 euron palkkatulosta työttömäksi jäävä saa päivärahaa, jonka suuruus on 62 prosenttia palkasta, mutta 3 000 euron palkkatulosta työttömäksi jäävän päivärahasa on 55 prosenttia palkasta. Ansiosidonnaista tukea saa nykyisin 400 päivää.

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan saannin edellytys on, että työtön on työmarkkinoiden käytettävissä eli etsii ja ottaa vastaan hänelle osoitettua työtä. Osallistuminen työvoimapolitiiseen koulutukseen, palkkatuettuun työhön tai muihin aktiivisen työvoimapolitiikan tukimuotoihin ei pääsääntöisesti kuluta ansiosidonnaisia päiviä.

Suomalaisen järjestelmän heikkous on siinä, että ansiosidonnainen työttömyysturva on tasasuuruinen koko 400 päivän ajan. Monissa muissa maissa turvan kesto ja taso on porrastettu työttömyyden keston ja työnhakijan työhistorian mukaan. Tällä kannustetaan nopeaan paluuseen työmarkkinoille. Ajatus on viisas, koska tutkimustieto osoittaa, että jo 100 päivän yhtäjaksoinen työttömyys lisää merkittävästi riskiä ajautua pitkäaikaistyöttömäksi.

Nykyinen järjestelmä on myös liian kallis suhteessa työttömyysvaikutusmaksuihin, joihin kohdistuu jatkuvaa korotuspainetta. Jokai-

nen korotus nostaa työn hintaa ja heikentää siten uusien työpaikkojen syntymistä. Suomessakin olisi aika siirtyä porrastettuun ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan, mikä olisi yksi hyvä keino poistaa kannustinloukkuja. Todennäköisesti monet löytäisivät uutta työtä nopeammin ja siten elämänlaatu paranis. Täydennyskoulutuksella ja tuetulla työllä pitää auttaa niitä, jotka eivät löydä uutta työpaikkaa nopeasti.

Ansiosidonnaisen tuen loputtua nykyjärjestelmässä pudotaan työmarkkinatuella, jonka suuruus ilman lapsikorotuksia on 32,68 euroa päivässä. Työmarkkinatuki on harkinnanvarainen eli siihen vaikuttaa esimerkiksi puolison tulot. Työmarkkinatuen edellytyksenä on myös se, että tuen saaja on työmarkkinoiden käytettävissä. Meidän järjestelmässämme riittäväksi vastikkeellisuudeksi on katsottu aktiivinen työnhaku.

Käytännössä työmarkkinatuelta työllistytään avoimille työmarkkinoille vain harvoin. Monet työmarkkinatuella olevat saavat myös asumiskuluihin tukea yhteiskunnalta asumistuen kautta ja osa myös päivittäisiin menoihinsa toimeentulotukea. Osalle ihmisistä työmarkkinatuki, toimeentulotuki ja asumistuki käytännössä muodostavat hajautetun kansalaispalkan, jolle ei ole asetettu siis muuta vastikkeellisuutta, kuin velvollisuus olla työmarkkinoiden käytettävissä.

Lyhytaikainenkin työllistyminen leikkaa voimakkaasti tukia, jolloin työttömän todellinen marginaaliveroaste on hyvin korkea. Usein pienipalkkainen ja varsinkin osa-aikainen työ lisää tuloja vain hieman työttömyyteen verrattuna. Osan ihmisistä jääminen tosiasiaassa kansalaispalkan varaan on osaltaan antanut pontta perustulokeskustelulle. Palaan tähän kannustinloukkuongelmaan seuraavassa luvussa.

Perustuloon olennaisesti kuuluvan kannustinvaikutuksen saaminen aikaan on suomalaisessa järjestelmässä hyvin vaikeaa. Jotta lyhytaikainenkin työnteko todella tehtäisiin kannattavaksi täysin yhteiskunnan tuen varassa oleville, edellyttäisi se perusturvan tason

”Osalle ihmisistä työmarkkinatuki, toimeentulotuki ja asumistuki käytännössä muodostavat hajautetun kansalaispalkan, jolle ei ole asetettu siis muuta vastikkeellisuutta, kuin velvollisuus olla työmarkkinoiden käytettävissä.”

puodottamista niin alas, että se ei ole enää inhimillistä niille, jotka eivät kuitenkaan työllistyisi. Koska tuen tason laskua ei ole nähty mahdolliseksi; vastauksena tähän ongelmaan on otettu käyttöön suojaosuusmalli, jolla voi tienata 300 euroa kuussa menettämättä mitään tukia.

Kun työmarkkinatukea saavien on vaikea päästä pidempikestoiseen työhön avoimille työmarkkinoille ja lyhytaikaisten töiden vastaanottaminen on usein heikosti kannattavaa, niin suuri osa työmarkkinatukea saavista uhkaa jäädä tosiasiallisesti kokonaan ja pitkäaikaisesti työelämän ulkopuolelle. Tämä lisää merkittävästi syrjäytymisen riskiä, joka osaltaan myös lisää turhautuneisuutta ja aiheuttaa katkeroitumista yhteiskuntaa kohtaan.

Työmarkkinoiden toimivuuden kehittäminen - lisää paikallista sopimista

Kuten jo aiemmin tuli esitettyä, suomalaisen työelämän pelisäännöt on luotu suljetun, ei avoimen talouden järjestelmään. Kun kaiken perustana on kansainvälinen kilpailukyky, ala- ja yritysکوhtainen joustavuus on välttämätöntä, jotta suomalainen työ pärjää kansainvälisessä kilpailussa.

Tämä ei tarkoita sitä, että kilpailukyvyn kannalta liittokohtainen kierros on aina keskitettyä ratkaisua parempi. Meillä on kokemusta sekä kalliista liittokierroksista että kilpailukykyä parantavista kokonaisratkaisuksista. Esimerkiksi voimassa oleva kilpailukykysojimus on paljon mainettaan parempi. Revennyttä kilpailukykyeroa Ruotsiin ja Saksaan kurotaan kiinni hyvin merkittävästi.

Kilpailukykysojimus on sikäli poikkeuksellinen, että työajan pidentäminen keskitetysti on äärimmäisen harvinaista. Niillä työpaikoilla, joissa 24 tunnin on sovittu tarkoittavan kolmea lisätyöpäivää, on vaikutus vuositasolla merkittävä. Esimerkiksi vientiteollisuudessa kolmessa päivässä valmistuu paljon tavaraa maailmalle kaupattavaksi. Työntekijöiden toimeentulon ja kotimarkkinoille tärkeän ostovoiman kannalta on tärkeää, että työajan pidentämisen vuoksi kenenkään kuukausitulo ei pienene. Näin saavutetaan aito kilpailukykyloikka vientimarkkinoilla, mutta ei potkaista omaan jalkaan kotimarkkinoilla, eikä kavenneta työntekijöiden toimeentuloa.

Jos joillakin yrityksillä menee niin hyvin, että ne voivat käyttää 24 lisätuntia työpaikkaliikuntaan tai risteilyyn, niin se on työpaikoilla sojittava asia. Paikallista sopimista on juuri se, että toimitaan paikalli-

sen tilanteen mukaan. Perusideana on kuitenkin, että kilpailukykyä parantamalla turvataan suomalaisia työpaikkoja. Kun vienti vetää, sieltä tulevilla tuloilla pyörivät myös kotimarkkinat.

Työajan merkitys riippuu työtehtävän luonteesta. Työajan pidentämisestä on eniten hyötyä silloin, kun työajan pidentäminen korreloi suoraan työn tuottavuutta. Jos esimerkiksi kaupungin liikelaitoksen bussikuski ajaa bussia 8 tuntia päivässä 7,5 tunnin sijasta, niin työvuoron tuottavuus paranee lähes 7 prosenttia. Kun työaika on enemmän käytössä, voidaan joko ajaa samat reitit vähemmällä henkilökunnalla tai vaihtoehtoisesti ajaa pidempi reitti ja palvella asiakkaita paremmin. Molemmissa tapauksissa kunnan veronmaksajat saavat enemmän vastinetta rahoilleen.

Akateemisissa ammateissa työn tuottavuutta on vaikeampi mitata työajalla. Tutkijan tai insinöörin työn arvoa ei mitata käytetyn ajan vaan työsuoritusten perusteella. Akateeminen työ on yhä useammin myös paikasta riippumatonta. Sähköposteja voi käydä läpi missä tahansa, jossa on toimiva verkkoyhteys. Työ ei siten rajaudu enää työpaikalle vaan tulee mukaan kotiin. Tilastokeskuksen työolotutkimuksen (2015) mukaan yli puolet asiantuntija- ja esimiestyötä tekevästä joustaa säännöllisesti työajoistaan työtehtäviensä tai asiakkaiden tarpeiden vuoksi. Vain viidennes tekee näin esimiehen vaatimuksesta. Hyvin monet asiantuntijatehtävissä toimivat ovat siten jo vapaaehtoisesti pidentäneet omaa työaikaansa.

Ruotsissa on ollut vuosia voimassa järjestelmä, jossa palkankorotuksen tason määrittelee vientisektori. Kotimaisella sektorilla sekä yksityinen että julkinen puoli ovat sitoutuneet sopeutumaan vientisektorin tasoon. Näin vältytään siltä epäterveeltä tilanteelta, jossa avoimen talouden aikana julkisesta sektorista tulee palkkajohtaja, kuten meillä takavuosina kävi.

Suomen tulee palkkaratkaisuissa ottaa oppia Ruotsista. On tärkeää pitää kiinni maltillisesta palkkakehityksestä, joka mahdollistaa uusi-

”Työajan merkitys riippuu työtehtävän luonteesta. Työajan pidentämisestä on eniten hyötyä silloin, kun työajan pidentäminen korreloi suoraan työn tuottavuutta.”

en työpaikkojen synnyn. Vientivetoisen Suomen tulee pitää huoli kustannuskilpailukyvystään.

Viime kädessä kansainvälisessä kilpailussa ovat vastakkain yritykset ja yksittäisten työvaiheiden osalta jopa yksittäiset työntekijät. Tässä kilpailussa pärjääminen edellyttää yrityskohtaisia ratkaisuja. Avainasia on se, että yrityksissä pystytään aidosti sopimaan asioista siten hyödyttäen sekä työnantajaa että työntekijää. Osa yrityksistä kykenee siihen jo nyt. Osa taas ei.

Monissa pienissä yrityksissä yrittäjä ja työntekijät ovat kuin samaa perhettä, jolloin asioista sopiminen on helpompaa ja työtyytyväisyys parempaa. Tästä kertoo se, että Suomen Yrittäjien tutkimusten mukaan työtyytyväisyys on keskimääräistä korkeampaa pienissä ja keskiuurissa yrityksissä.

Lakko on viimeinen vaihtoehto

Työmarkkinoiden pelisäännöt luotiin aikana, jolloin vähän koulutettua työvoimaa oli runsaasti tarjolla. Työlainsäädännön tarkoituksena oli ensisijaisesti turvata työntekijän asema, koska hänen katsottiin olevan työmarkkinoilla heikompi osapuoli. Ay-liikkeelle annettiin myös lakko-oikeuden kautta mahdollisuus ajaa työntekijöiden asiaa kollektiivisesti. Tämä oli varmasti perusteltua siinä yhteiskunnassa, jossa Suomessakin ”Täällä Pohjantähden alla” -aikakaudella elettiin.

Nykyaikana lakkoasetta käyttävät lähinnä vain pienet avainliitot erityisetujensa vahvistamiseen. Lisäksi Suomessa on yksittäisistä työriidoista tai irtisanomisista johtuvia lakkoja, jotka useimmiten ovat laittomia. Laajemmat ja pitkäkestoisemmat lakot ovat harvinaisia, koska niillä työntekijät sahaavat nykymaailmassa vain omaa oksaansa. Perusoikeutena lakko-oikeus toki edelleen puolustaa paikkaansa, mutta onneksi sen käytössä on aika paljon viisastuttu. Silti paljon on vielä Ruotsista oppimista.

Työtaisteluita oli vuosina 2006–2015 Suomessa 1 271 ja Ruotsissa 67. Laittomia lakkoja Suomessa oli huippuvuonna 2006 yhteensä 250 ja vielä vuonna 2015 niitä oli 80, kun Ruotsissa laittomia lakkoja oli vuosittain korkeintaan kaksi kappaletta. Työtaisteluissa menetettyjä työpäiviä oli Suomessa vuosina 2006–2015 yhteensä 923 020, kun Ruotsissa samaan aikaan menetettiin vain 190 369 työpäivää.

Suurin ero Ruotsiin on siinä, että Suomessa jokin pieni avainryhmä voi laittomalla lakolla aiheuttaa kohtuuttomia menetyksiä muiden

alojen yrityksille ja työntekijöille. Hyvä esimerkki tästä on Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto, joka on aika ajoin pysäyttänyt satamat ja siten Suomelle elintärkeän vientikaupan. Ruotsissa laittomista lakoina on päästy eroon, koska ne voivat johtaa vahingonkorvauksiin. Vahingonkorvauksiin päädytään ani harvoin, mutta jo niiden uhka johtaa yleensä neuvotteluratkaisun syntymiseen. Samaan olisi päästävää myös Suomessa, koska monilla aloilla olemme pääkilpailijoita. Laillisten lakkojen osalta nykykäytäntö on perusteltu.

Tavaksi on tullut sanoa, että henkilökunta on yrityksen tärkein voimavara. Tuskin koskaan sanonta on pitänyt yhtä hyvin paikkansa kuin nyt. Samalla neuvottelu työehdoista on tullut tasapuolisemmaksi. Monessa tapauksessa työntekijällä on huomattava neuvotteluvoima palkan ja etujensa suhteen, koska hänellä on ammattitaitoa, jota on vaikea korvata. Tämä ei koske pelkästään korkeasti koulutettua työvoimaa, vaan monia avaintyöntekijöitä myös suorittavassa työssä.

Toki työntekijän neuvotteluvoima liittyy aina alan työllisyystilanteeseen. Esimerkiksi juuri nyt pieneen ja syrjäiseen kuntaan hakeutuvan terveystieteiden tutkimuskeskuksen neuvotteluvoima työehdoissa on paljon parempi kuin Nokialta irtisanottujen diplomi-insinöörien, koska työn tarjonnan ja kysynnän suhde on erilainen.

Hyväkään työntekijä ei kuitenkaan voi hinnoitella itseään ulos, koska yrityksen on pärjättävä kilpailussa, jotta hänen työpaikkansa säilyy. Yhä useammin työnantaja ja työntekijät ovatkin samalla puolella kilpailijayritystä vastaan. Tällaisessa maailmassa paikalliselle sopimiselle on luontainen tilaus.

Yritystasolla tiedetään parhaiten, miten yrityksen tuottavuutta voidaan parantaa ja kuinka työt kannattaa järjestää. Jos työnantaja ja työntekijät pystyvät asioista aidosti sopimaan molempia osapuolia hyödyttävällä tavalla, saavutetaan paras mahdollinen lopputulos. On täysin varmaa, että paikallista sopimista edistämällä voidaan merkittävästi parantaa suomalaisen työn kilpailukykyä ja siten turvata suomalaisia työpaikkoja.

”On täysin varmaa, että paikallista sopimista edistämällä voidaan merkittävästi parantaa suomalaisen työn kilpailukykyä ja siten turvata suomalaisia työpaikkoja esimerkiksi halvemmän kustannustason maista tulevaa kilpailua vastaan.”

koja esimerkiksi halvemman kustannustason maista tulevaa kilpailua vastaan.

Monet työehtosopimukset mahdollistavat jo nyt paljon yritysta-soista sopimista. Suomen Yrittäjät on kuitenkin esittänyt paljon pidemmälle menevää, niin sanottua "joustoturva-TES" -mallia. Sen idea on yksinkertainen. Yrityskohtaisesti voidaan hyvin laajasti sopia työehdoista ja palkoista, jos sopuun päästään. Veto-oikeus on kuitenkin molemminpuolinen. Molemmilla osapuolilla on oikeus vaatia, että yrityskohtaisen sopimisen sijasta noudatetaan alan työehtosopimusta. Tämä voisi olla toimiva malli avoimen talouden yhteiskunnassa. Toinen mahdollisuus voisi olla yleissitovuuden rajaaminen vain minimipalkkaan. Joka tapauksessa on tärkeää edistää paikallisen sopimisen mahdollisuuksia myös pienissä yrityksissä, koska valtaosa uusista työpaikoista syntyy juuri pieniin ja keskisuuriin yrityksiin.

Uusia ajatuksia on esittänyt myös STTK, joka on ehdottanut yhteistoimintalain jakamista kahteen osaan, joista ensimmäinen käsittelee yritystoiminnan muutoksia ja se sisältyisi jatkossa työsopimuslakiin. Toisen kokonaisuuden muodostaisi uusi laki työpaikan toiminnan kehittämisestä, jonka tarkoituksena olisi jatkuva vuoropuhelu johdon ja henkilöstön välillä. STTK:n ehdotus on sukua Saksan mallille, jossa on saatu hyviä kokemuksia henkilöstöedustajien mukanaolosta yrityksen päätöksenteossa ja siten sitoutumisesta yrityksen kehittämiseen. Tämä malli voisi soveltua isoille työnantajille.

Osallisuustulo on uusi mahdollisuus

Yhteiskunnassa on osattava hyödyntää niiden ihmisten työpanos, jotka eivät työllisty avoimille työmarkkinoille. Ihmisen tulee tuntea itsensä tarpeelliseksi ja oman tekemisensä mielekkääksi. Juuri tästä näkökulmasta kumpuaa professori Heikki Hiilamon työryhmän esitys työmarkkinatuen muuttamisesta vastikkeellisesti osallisuustuloksi. Hiilamon lähtökohtana on toteuttaa vastikkeellisuus nimenomaan tuen saajan omista lähtökohdista käsin. Työmarkkinatuella oleva voi itse ehdottaa esimerkiksi minkälaista työtä tai vapaaehtoistyötä ja minä yhteisön hyväksi hän olisi valmis tekemään.

Tämä siis tarkoittaa sitä, että urheilusta syttyvä voisi ilmoittautua vaikka jääkiekkoseuran talkoisiin tai nuorten huoltajaksi. Vanhusten auttamisesta kiinnostunut saattaisi toimia vanhusten tukihenkilönä. Tai oman osaamisensa kehittämistä innostunut ryhtyisi aktii-

viseksi opiskelijaksi, joka sitoutuu suorittamaan opintoja. Samalla osallisuuden myötä tulee tehdyksi paljon sellaisia hyödyllisiä töitä, joista ei voida kuitenkaan maksaa normaalia palkkaa ja palkasta aiheutuvia sivukuluja.

Osallisuustulon on oltava tavoitteellinen ja riittävästi resursoitu, jotta palvelu on yksilöllinen. Kohderyhmänä ovat henkilöt, joilla tällä hetkellä ei ole edellytyksiä työllistyä avoimille työmarkkinoille. Osa heistä voi kuitenkin vapaaehtoistyön tai koulutuksen kautta kuntoutua avoimien työmarkkinoiden tarpeisiin. Työpaikkojen lisääntyessä heidän työpanoksellaan on kysyntää myös avoimilla työmarkkinoilla. Iso merkitys yhteiskunnalle on myös sillä, että osallisuuden kasvun myötä syrjäytyminen ja siitä aiheutuvat kulut vähenevät.

Osallistava sosiaaliturva on osuva tapa yhdistää suomalaiseen ajatteluun syvästi kuuluva luterilainen työmoraali, yhteisöllisyys ja avoimen talouden realiteetit. Avoimen talouden kilpailuyhteiskunnassa kaikille ihmisille ei voida taata kokoaikaista työtä, mutta oman panoksensa yhteiseksi hyväksi voi antaa myös vapaaehtoistyön kautta.

Palkkatyön ulkopuolella on myös paljon sellaista tehtävää, varsinkin auttamistyössä, joka on yhteiskunnallisesti todella merkittävää. Tästä hyvä esimerkki on omaishoito. Yksi tavallinen vanhuksen palveluasuntoaika on yhteiskunnalle keskimäärin 6–7 kertaa kalliimpaa kuin omaishoitopalkkion maksaminen. Jos kaikki omaishoito korvattaisiin laitoshoidolla, niin meidän rahamme eivät yksinkertaisesti siihen riittäisi ja monien potilaiden tosiasiallinen hoidon taso romahtaisi. ■

”Osallistava sosiaaliturva on osuva tapa yhdistää suomalaiseen ajatteluun syvästi kuuluva luterilainen työmoraali, yhteisöllisyys ja avoimen talouden realiteetit.”

LUKU 6

RIITTÄÄKÖ TYÖTÄ KAIKILLE?

Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta on perustunut siihen ajatukseen, että jokainen työkykyinen voi saada työn, josta saamallaan palkalla voi elättää itsensä ja huollettavansa. Työttömyysturva on tarkoitettu niihin väliaikaisiin tilanteisiin, kun työtä ei ole saatavilla. Onko tämä lähtökohta enää relevantti?

Ajatus siitä, että palkalla pitää tulla toimeen, on tietenkin lähtökohtaisesti oikea. Jokaisella ihmisellä pitäisi myös olla mahdollisuus antaa oma panoksensa yhteiseksi hyväksi. Perustuslaissakin on oikeus työhön turvattu seuraavin sanoin: "Julkisen vallan on tuettava työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön."

Työmarkkinat ovat kuitenkin muuttuneet voimakkaasti 80-luvulta ja muuttuvat automatisaation ja digitalisaation vaikutuksesta edelleen. Teknologian kehittyminen ja työn tuottavuuden paraneminen ovat merkinneet valtavaa tehokkuuden nousua. Kehittyneiden koneiden ja osaavien työntekijöiden ansiosta lopputuotteita tulee aiempaan verrattuna moninkertainen määrä pienemmällä henkilökunnalla. Tämän tietävät kaikki tehtaissa pidempään töissä olleet.

Vuosikymmenten saatossa teolliset työpaikat ovat koko ajan vähentyneet ja palvelualojen työpaikat lisääntyneet. Palvelualoille on syntynyt aivan uusia ammatteja esimerkiksi henkilökohtaisten palvelujen, liike-elämää palvelevien toimintojen ja tietotekniikan hyödyntämisen ansiosta. Tekniikan kehittyminen ja itsepalvelukulttuurin yleistymisen ovat kuitenkin samalla syöneet perinteisiä palvelualan työpaikkoja.

Työllistämisen idea on yksinkertainen. Yksityisen työnantajan työllistäessä hän uskoo saavansa tästä enemmän taloudellisista tuottoa, kuin mitä aiheutuu kuluja työntekijän palkasta ja palkkaan kytke tyistä sivukuluista. Jos siis esimerkiksi vaateliike palkkaa uuden myyjän, niin myyjän pitää pystyä lisäämään liikkeen myyntiä niin paljon, että myyntikatetta tulee enemmän kuin hänen palkkansa sivukuluihin työntantajalle maksaa.

Täystyöllisyyden lisähaaste nykyisessä yhteiskunnassa on se, että työn hinta suhteessa tavaroiden hintaan on huomattavasti korkeampi kuin 80-luvulla. Tuolloin keskivertotyöntekijä tarvitsi puolentoista kuukauden palkan kodinkoneiden hankintaan, mutta nykyisin vain

kuukauden palkan, vaikka laitteiden taso on kehittynyt valtavasti. Toisaalta miesten tukanleikkauksen saadakseen keskivertotyöntekijän pitää nykyisin tehdä tuplasti enemmän töitä kuin 80-luvulla.

Hintojen suhde on siis globalisaation myötä muuttunut. Globaali kilpailu on tehnyt kulutustavaroista suhteellisesti edullisempia, mutta Suomen kaltaisessa korkean kustannustason maassa palveluiden hinta on vastaavasti noussut. Esimerkiksi parturi tarvitsee elinkustannusten kattamisen lisäksi eläkettä vanhuuden varalle sekä vakuutusturvaa työttömyyden tai työkyvyttömyyden varalle. Kaikki nämä nostavat yksittäisen hiustenleikkauksen hintaa.

Erityisesti on huomioitava kohonneiden eläkemaksujen merkitys. Kun vuonna 1985 eläkemaksut olivat 11,5 prosenttia palkasta, niin nyt ne ovat jo 25 prosenttia eli yli tuplasti enemmän. Taustalla on väestön ikärakenteen muutos. Kun eläkejärjestelmän alkuvaiheissa meillä oli seitsemän työssä käyvää yhtä eläkeläistä kohden, nykyisin on vain kolme. Työttömyyden kasvun myötä myös työttömyysvakuutusmaksu on kohonnut. Kaikki nämä kustannusnousut heikentävät suomalaisen työn kilpailukykyä.

Suomesta on tullut itsepalvelun kärkeä maailmassa. En ole vierailut yhdessäkään maassa, jossa tämä itsepalvelukulttuuri olisi meitä pidemmällä. Me ostamme kahvin tiskiltä, viemme lounaalta itse astiamme tiskattaviksi, ostamme bensa automaattista, pakkaamme itse tavaramme supermarketin kassalla kasseihin, viemme itse laukkumme hotellissa huoneeseen ja yhä useampi meistä ostaa itse suoraan myös netistä tarvitsemansa tavarat ja palvelut. Tämä on tehokas tapa toimia ja sopii suomalaiseen kulttuuriin.

Asian käänköpuoli kuitenkin on se, että meiltä on poistunut suuri määrä työtä palveluista, jotka aikoinaan antoivat leivän monelle. Työn hinnan nousu on merkinnyt sitä, että yrityksillä on varaa pitää vain korkean tuottavuuden työntekijöitä. Ne, joiden antama työpanos jää kustannuksia pienemmäksi, eivät työllisty. Eivät edes hyvänä aikana.

”Globaali kilpailu on tehnyt kulutustavaroista suhteellisesti edullisempia, mutta Suomen kaltaisessa korkean kustannustason maassa palveluiden hinta on vastaavasti noussut.”

On monia tehtäviä, joissa kone ja ihminen kilpailevat samasta työstä. Koneen hankintakustannus on usein korkea ja siihen sisältyy riskejä varsinkin toiminnan alkuvaiheessa. Kun kone lähtee rullamaan, niin se ei pidä pekkaspäiviä, eikä siitä makseta eläkemaksuja. Tämä fakta tuo yhä enemmän robotteja tehtaisiin ja erilaisia automaatteja palveluihin ja samalla ihmistyö vähenee. Tuore esimerkki on automaattikassa, joka löytyy Sastamalan uudesta Citymarketistakin. Kun ihmiset oppivat itse maksamaan ostoksensa, niin neljän kassatyöntekijän sijasta riittää yksi valvoja.

Edellä kerrottu tekee entistäkin perustellummaksi pohtia, onko ylipäätään nykyajan Suomessa mahdollista, että kaikki työkykyiset saisivat työn, jolla voivat elättää itsensä ja huollettavansa? Kolikon toinen puoli on se, että tälläkin hetkellä meillä on monilla aloilla työvoimapulaa.

Sastamalaankin on tullut paljon ulkomaista työvoimaa esimerkiksi maatalouslomitukseen, betonitehtaalle ja kalanjalostukseen. Helsingissä rakennusala pysähtyi ilman ulkomaista työvoimaa ja yhä useammin lähimmällä Nesteen huoltoasemalla palvelee pääkaupunkiseudulla virolainen työntekijä. Pikaruoka-ala on isompia ketjuja lukuun ottamatta jo valtaosin Suomeen ulkomailta muuttaneiden yrittäjien pyörittämää.

Suomalaisten työllistyminen avoimiin työpaikkoihin on oma haasteensa, jonka ratkaiseminen edellyttää ennen kaikkea kannustinloukujen purkamista, mutta myös asenteellista muutosta. Meillä ei ole varaa siihen, että osa työtehtävistä koetaan sellaisiksi, että niihin ei tekijöitä saa kuin maan rajojen ulkopuolelta. Espanjassa oli tilanne aiemmin samanlainen, mutta talouskriisin myötä työntekijät alkoivat uudelleen löytyä kotimaasta. Toivottavasti emme joudu kulkemaan samaa karua tietä.

Mihin voimme itse vaikuttaa?

Kaikesta edellä mainitusta huolimatta Suomessa on työtä vailla olevia ihmisiä moninkertainen määrä avoimina oleviin työpaikkoihin nähden. Joten kysymys siitä riittääkö työtä kaikille on relevantti. Aluksi on kysyttävä, voimmeko vaikuttaa työn hintaan siten, että työtä tulisi Suomeen lisää. Jos työn hinta alenisi, niin se voisi lisätä työpaikkoja kolmea kautta. Ensinnäkin Suomen kansainvälinen kilpailukyky paransi, jolloin vientimme kasvaisi ja muista maista siirtyisi työtä Suo-

meen. Toiseksi ihmistyö pärjäisi paremmin kilpailussa konetta vastaan ja kolmanneksi erityisesti palvelualoilla voisi syntyä lisää matalan tuottavuuden työpaikkoja, jos työn hinta olisi alhaisempi.

Yhtälö työn hinnan alentamiseksi ei ole helppo. Palkkoja ei voida leikata, koska kotitalouksien toimeentulosta ja ostovoimasta on pidettävä kiinni. Työaika voidaan toki edelleen jonkin verran pidentää muuttamatta kuukausipalkkoja. Kilpailukykykysymyksellä suomalaisten keskimääräinen työviikko piteni 37,5 tunnista 38 tuntiin. Aivan hyvin voisimme pidentää työviikon 40 tuntiin, joka on ollut suomalaisen yhteiskunnan perinteinen normi aina sosiaalidemokraattien Forssan kokouksen tavoitteista asti.

Työajan pidentäminen parantaisi ennen kaikkea viennin kilpailukykyä ja toisi siten uutta työtä Suomeen. Suomen Pankki on tehnyt työajan pidennykseen vaikutuksista kilpailukykyyn hyvin perusteellisia laskelmia. Työviikon pidentäminen 40 tuntiin olisi yksistään riittänyt Saksan ja Ruotsin kilpailukyvyyn tavoittamiseen silloin, kun kilpailukykykysymusta tehtiin.

Muut keinot vaikuttaa työn hintaan ovatkin jo huomattavasti vaikeampia. Hyvä kysymys on, tuleeko meidän hyväksyä se, että osa-aikatyö voisi olla riittävä toimeentulon lähde yhdistettynä sosiaaliturvaan eli esimerkiksi negatiiviseen tuloveroon? Tähän palaan seuraavassa luvussa. Ja onko edellisen luvun lopussa kuvatulla tavalla osallistava sosiaaliturva ratkaisu niille, jotka eivät työtä avoimilta työmarkkinoilta löydä? Todennäköisesti kyllä. Vajaatyökykyisten työllistämispotentiaali pitää myös hyödyntää, koska heilläkin on oikeus antaa panoksensa yhteiseksi hyväksi ja tuntea itsensä kunnolla osalliseksi yhteiskunnassa.

Vajaatyökykyiset ovat merkittävä työvoimapotentiaali. Vammaisjärjestöille suunnatuissa kyselytutkimuksissa (Holm & Hopponen 2007, Laiho ym. 2010) selvitettiin vammaisten henkilöiden työssäkäyntiä, halukkuutta ja mahdollisuuksia tehdä töitä. Tutkimukseen vastanneista naisista 51 ja miehistä 45 prosenttia oli ollut työssä viimeisen kahden vuoden aikana, kun työksi katsotaan myös vapaaehtoistyö kuten Hiilamon mallissa. Runsas viidennes oli työskennel-

”Työviikon pidentäminen 40 tuntiin olisi yksistään riittänyt Saksan ja Ruotsin kilpailukyvyyn tavoittamiseen silloin, kun kilpailukykykysymusta tehtiin.”

lyt pysyvästi. Vastanneista 40 prosenttia piti työntekoa hyvinvoinnin kannalta erittäin tärkeänä ja noin kolmannes pyrki aktiivisesti osallistumaan työelämään.

Kuten kysely osoittaa, on vajaakykyisten työllisyyden edistäminen keskeinen keino edistää osallisuutta. Työstä saatavilla lisätuloilla on myös tekijälleen merkitystä, vaikka työkyvyttömyyseläke olisikin tärkein tulonlähde. Monilla toimialoilla vajaatyökykyisten lisääntynyt käyttö on vähentänyt rekrytointiongelmia. Vajaatyökykyisten työvoimapotentiaalin hyödyntämisellä on siten huomattavaa kansantaloudellista merkitystä. ■

LUKU 7

NEGATIIVINEN TULOVERO - KEINO TYÖLLISYYSASTEEN NOSTOON?

Negatiivisella tuloverolla on taloustieteessä ja poliittisessa keskustelussa pitkät perinteet. Taloustieteen nobelistia Milton Friedmania voi perustellusti pitää negatiivisen tuloveron isänä, vaikka itse ajatuksen onkin ensimmäisenä tuonut esille brittipoliitikko ja kirjailija Juliet Rhys-Williams jo 1940-luvulla. Suomessa erityisesti Osmo Soininvaara on kehittänyt erilaisia negatiivisen tuloveron malleja.

Negatiivinen tulovero on käytössä maailmalla. Ison-Britannian Working Tax Credit -malli lienee näistä tunnetuin, mutta samantapaisia malleja on myös Yhdysvalloissa ja Israelissa. Kaikkiin sisältyy se perusajatus, että verotaso voi olla alle nollan eli pienituloisen ei maksa lainkaan tuloveroa, vaan itse asiassa saa työtulojen lisäksi valtiolta kompensaaation.

Näissä malleissa olennaista on kuitenkin se, että päästäkseen negatiivisen tuloveron piiriin henkilöllä on oltava ansiotuloja. Negatiivista tuloveroa ei siis makseta perustulon tapaan pelkästä olemisesta. Negatiivinen tulovero on itse asiassa aivan tavallinen progressiivisen tuloveron malli, jossa alimmilla tuloilla asteikko menee alle nollan. Näin siitä tosi asiassa tulee vastikkeellinen sosiaaliturva.

Negatiivisella tuloverolla on kaksi tavoitetta. Ensinnäkin sen ajatuksena on tehdä työnteosta kaikissa tilanteissa kannattavaa. Negatiivinen tulovero välttää suuren osan perinteisen sosiaaliturvan kannustinloukuista, koska työtulojen nousu lisää aina käteen jäävää tuloa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos kuukausitulot nousevat sadalla eurolla, niin negatiivisen tuloveron kompensaaatio pienenee 50 euroa eli käteen jäävä summa nousee 50 euroa.

Negatiivisen tuloveron toinen perustavoite on edesauttaa pientä työtuloa saavien ihmisten ja perheiden toimeentuloa, kun pienen palkkatulon päälle on mahdollista saada kompensaaatio. Tämä on hyvin tehokas tukimuoto, sillä varsin pienelläkin kompensatiolla on saatavissa merkittäviä hyötyjä.

Israelin mallissa järjestelmä on toiminut käytännössä niin, että 1 000 euron työtuloja kuukaudessa tuetaan valtion maksamalla 100 euron kompensatiolla. Ison-Britannian järjestelmässä yhden henkilön saama suurin kompensaaatio on voinut olla vuodessa 1 890 puntaa

eli noin 2200 euroa. Osmo Soininvaara on ehdottanut Suomeen mallia, jossa kompensatio olisi 1200 euron tasoa vuodessa. Kaikissa mal- leissa huomioidaan henkilöiden elämäntilanne eli esimerkiksi huol- lettavien lasten määrä vaikuttaa nostavasti kompensatation tasoon.

Suomen kohdalla puhumme siis käytännössä järjestelmästä, jossa markkinoilta saatuja tuloja voi- taisiin kompensoida 100–200 eu- rolla kuussa. Jos ja kun lähdem- me siitä, että negatiivinen tulovero ei Suomessa muuttaisi työehtoso- pimuksia, käytännössä negatiivi- nen tulovero Suomessa kohdistuisi osa-aikatyötä, vuokratyötä ja silp- putyötä tekeviin työntekijöihin. Juuri tässä kohderyhmässä se voisi kuitenkin purkaa kannustinlouk- kuja ja kannustaa lyhytaikaisten- kin töiden vastaanottamiseen.

Yksi tapa toteuttaa negatii- vista tuloveroa vastaava järjeste- ly yksinyrittäjillä olisi korottaa ar- vonlisäveron alarajaa. Suomen Yrittäjät on esittänyt alarajan ko- rottamista 10 000 eurosta 20 000 euroon ja liukuvasti poistuvan huojenuksen alarajaa 30 000 eu-

rosta 50 000 euroon. Tämä maksaisi staattisesti laskien valtiolle 160 miljoonaa euroa, mutta samalla mahdollistaisi monelle itsensä elät- tämisen yksinyrittäjänä. Vaikutus työllisyyteen ja osallisuuteen olisi huomattava.

Verokevennyksen ulottamiselle yksinyrittäjiin on hyvät sosiaaliset perusteet, sillä kahdella kolmasosalla yrittäjistä vuositulo jää alle kes- kipalkan. Yksinyrittäjyys on myös nopeasti kasvava työnteon muoto. Suomessa on kaikkineen noin 170 000 yksinyrittäjää ja määrä on kas- vanut kymmenessä vuodessa lähes 50 000 hengellä.

Yrittämisen tarkoitus ei tietenkään ole kituuttaa pienillä tuloilla tai olla riippuvaisia yhteiskunnan verotuesta, mutta varsinkin yrityk- sen alkuvaiheessa toimeentulo on usein niukkaa. Uuden yrittäjän on mahdollista nykyisin saada starttirahaa, mutta se on määräaikainen,

”Verokevennyksen ulottamiselle yksinyrittäjiin on hyvät sosiaaliset perusteet, sillä kahdella kolmasosalla yrittäjistä vuositulo jää alle keskipalkan. Yksinyrittäjyys on nopeasti kasvava työnteon muoto. Suomessa on noin 170 000 yksinyrittäjää ja määrä on kasvanut kymmenessä vuodessa lähes 50 000 hengellä.”

ja koskee niitä uusia yrittäjiä, jotka ovat aiemmin olleet työttöminä. Verohuojennus olisi kuitenkin laaja-alaisempi ratkaisu, joka esimerkiksi pienille palvelualan yrittäjille ja käsityöläisille saattaisi pelastaa toiminnan kannattavuuden ja sitä kautta henkilön työpaikan.

Kokemukset negatiivisesta tuloverosta maailmalta ovat varsin hyviä. Isossa-Britanniassa työttömyys on painettu viiden prosentin tuntumaan ja siinä Working Tax Credit -järjestelmällä on ollut keskeinen rooli. Israelissa katsotaan saavutetuksi molemmat päätavoitteet eli työn teon kannattavuus kaikissa tuloluokissa ja työtätekevien pientuloisten elintason parantaminen. Myös Suomessa negatiivisen tuloveron käyttöönottolla voitaisiin todennäköisesti nostaa merkittävästi työllisyysastetta. ■

LUKU 8

TYÖLLISYYSASTEEN NOSTAMINEN TYÖPERÄISEN MAAHANMUUTON AVULLA

Korkea työllisyysaste on merkittävin tukipilari hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämiseksi. Tästä näkökulmasta on myös arvioitava, onko maahanmuuton avulla mahdollisuus nostaa työllisyysastetta ja siten turvata hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjaa.

Maailmassa on maita, jotka rekrytoivat huomattavia määriä ulkomaalaisia työntekijöitä vuosittain. Vahvimilla työvoimakilpailussa ovat englantia äidinkielenään käyttävät maat, koska englanti on globaali kieli, jota opetetaan lähes kaikkialla maailmassa. Englanninkielisten maiden on siten helpompi rekrytoida ulkomailta työntekijöitä, jotka jo tullessaan osaavat maan kieltä. Suomessa tämä on huomattavasti hankalampaa, koska lähinnä vain virolaiset osaavat tullessaan edes auttavasti Suomea.

Hyviä esimerkkejä ulkomaisen työvoiman rekrytoinnissa ovat Kanada ja Uusi-Seelanti. OECD:n tutkimuksen mukaan Kanadaan muutti vuosina 2013 ja 2014 yhteensä yli puoli miljoonaa ihmistä. Lisäksi tilapäisiä työntekijöitä ja ulkomaalaisia opiskelijoita on Kanadassa yhteensä yli 100 000 henkeä vuosittain. Kanadan väkiluku on 35 miljoonaa eli maahan tulee karkeasti ottaen lähes prosentin verran uutta väkeä ulkomailta vuosittain. Uusi-Seelanti rekrytoi erityisesti koulutettua työvoimaa. Yli puolet Uudessa-Seelannissa töissä olevista lääkäreistä ja hoitajista on syntynyt ulkomailla.

Suomessa maahanmuutto painottuu perhesyihin. Suurin syy muuttaa Suomeen on edelleen rakastuminen Suomessa asuvaan ihmiseen. Eniten Suomeen muutetaan Virosta ja Venäjältä. Kymmenen suurimman maahanmuuttajaryhmän joukossa ovat myös Irak, Somalia, Syyria ja Afganistan, joista Suomeen tulee lähinnä turvapaikanhakijoita.

Suomeen muuttaa enemmän väkeä kuin täältä lähtee pois. Tulijoiden määrä on tyypillisesti ollut viime vuosina 20 000 hengen tasoa ja lähtijöiden määrä 10 000 hengen paikkeilla. Poikkeuksena tietenkin vuosi 2015, jolloin Suomeen kohdistui mittava turvapaikanhakijoiden aalto Irakista. Lähteneiden joukossa on kuitenkin enemmän korkeakoulutettuja kuin tulijoissa, kuten on aiemmin todettu.

Ulkomaalaisten integroitumisessa Suomeen on haasteita. Eriytyisen vaikeaa on töiden saaminen. Kun Kanadassa maahan asettuneet ulkomaalaiset työllistyvät yhtä hyvin kuin kantaväestö, niin Suomessa jo vuosia asuneiden työllisyystilanne on vain niukasti juuri maahan tulleita parempi. Jäykät työmarkkinat on suurin syy tähän. Meillä on vaikea päästä työuralla alkuun, koska lähes kaikkiin töihin vaaditaan ammattitutkinto ja yleissitova työehtosopimus määrittelee varsin korkean lähtöpalikan.

Toki myös maahantulijoiden taustalla on merkityksensä. Kana-dankin luvut olisivat toisenlaisia, jos suuri osa sinne muuttavista olisi turvapaikanhakijoita. Ylivoimainen enemmistö on kuitenkin työperäisiä maahanmuuttajia. Vuosittain 10–12 prosenttia Kanadaan pysyvästi muuttaneista on saanut luvan asettua maahan humanitaarisista syistä. Vaikka Kanada siis kantaa humanitaarisen vastuunsa, niin suurin osa sinne muuttavista on koulutettuja oman maansa ammattilaisia, jotka osaavat englantia. Pisteytysjärjestelmä takaa tämän.

Kanadan pisteytysjärjestelmässä huomioidaan koulutustaso, kielij- ja ammattitaito sekä työkokemus. Lisäpisteitä saa Kanadassa olevista sukulaisista. Pisteytysjärjestelmä on rakennettu siten, että riman ylittävät ne, joiden työllistyminen Kanadassa on todennäköistä. Siten maahantulijat nostavat Kanadan työllisyysastetta ja vahvistavat kansantaloutta. Suomeen taas monet tulevat vaikeista elinoloista, jolloin kielitaito ja osaaminen on puutteellista suhteessa vaatimuksiin Suomessa. Lisäksi osa tulee kulttuureista, joissa naisten työssäkäynti perheen ulkopuolella on harvinaista.

Suomen tilannetta kuvaa hyvin se, että joka toinen maahanmuuttaja saa asumistukea, mikä on 2,5-kertainen määrä kantaväestöön verrattuna. Mielenkiintoinen fakta on myös se, että Suomessa maahanmuuttajat työllistyvät paremmin maaseudulla kuin kaupungeissa. Lähes kaikissa OECD-maissa asia on juuri päinvastoin. Ainoa looginen selitys tälle on se, että maaseudulla on vielä jäljellä sellaisia töitä,

”Kun Kanadassa maahan asettuneet ulkomaalaiset työllistyvät yhtä hyvin kuin kantaväestö, niin Suomessa jo vuosia asuneiden työllisyystilanne on vain niukasti juuri maahan tulleita parempi. Jäykät työmarkkinat on suurin syy tähän.”

johon muodollista pätevyyttä ei tarvita ja joihin on vaikea saada työntekijöitä.

Johtopäätös Suomen ja Kanadan välisestä maahanmuuttovertailusta on se, että Suomessa työperäistä maahanmuuttoa työllisyysasteen nostamiseksi on hyödynnetty erittäin vähän. Humanitaarisella puo-

lella olemme toki kantaneet vastuamme, kuten pitääkin. Sen sijaan työperäisen maahanmuuton edistämisen puolella meillä on vielä paljon tehtävää.

Ensimmäinen askel olisi luopua saatavuusharkinnasta. Tällä säännöksellä pyritään turvaamaan avautuvat työpaikat Suomessa asuville, mutta se edustaa mennyttä maailmaa. Suomalainen työnantaja rekrytoi työntekijän ulkomailta vain, jos Suomesta ei työntekijää löydy. Työehtosopimukset ja niiden tehokas valvominen puolestaan takaavat sen, että ulkomaista työvoimaa ei voi käyttää halpatyövoimana.

Nykyisen hallituksen aikana saatavuusharkinnan tulkin-

taa on pyritty lieventämään. Edelleen on kuitenkin mahdollista, että Suomeen ICT-alan yrityksen perustava intialainen ei voi rekrytoida muutamaa avainosaajaa yritykseensä Intiasta, vaikka samalla työllistäisi myös kymmeniä Suomessa asuvia. Samoin työlupa voidaan evätä venäläiseltä tuotantolinjan työntekijältä, joka toimii ikkunatehtaalla myös Venäjän kielen tulkkina ja merkittävässä roolissa Venäjän vientikaupassa. Hyvin vaikeaa on myös rekrytoida japanilaista tai filippiiniläistä kokkia sushi-ravintolaan, koska Suomessa on työttömänä ammattikoulusta vastavalmistuneita kokkeja. Yhdessäkään näistä ja lukuisissa muissa esimerkeissä yrityksen tarvitsemia korvaavia henkilöitä ei löydy Suomesta. Säännös saatavuusharkinnasta ei siis kuulu globaalille aikakaudelle.

Toinen askel on se, että Suomen pitäisi johdonmukaisesti houkuttella muista EU-maista työvoimaa aloille, joilla on työvoimapulaa.

”Hyvin vaikeaa on myös rekrytoida japanilaista tai filippiiniläistä kokkia sushi-ravintolaan, koska Suomessa on työttömänä ammattikoulusta vastavalmistuneita kokkeja. Yhdessäkään näistä ja lukuisissa muissa esimerkeissä yrityksen tarvitsemia korvaavia henkilöitä ei löydy Suomesta.”

Näin rekrytointivaikeuksista ei tule pullonkaulaa. Käytännössä tällä tavoin on jo toimittukin. Ulkomaista työvoimaa on ollut paljon esimerkiksi suurissa infrahankkeissa, kuten ydinvoimalatyömailla, Länsimetron rakentamisessa ja Äänekosken biotuotetehtaan rakentamisessa. Myös nopeasti nousevat teollisuuden keihäänkärjet, kuten Turun telakka ja Uudenkaupungin autotehdas tarvitsevat työvoimaa ulkomailtakin.

Palvelualoilla, kuten kaupassa ja matkailussa on myös kiistaton työvoiman tarve. Rakentamisessa, kiinteistöhuollossa, joukkoliikenteessä ja siivousalalla on myös paljon ulkomaista työvoimaa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Maaseudulla puolestaan maatalouslomitus ja erilaiset puutarha-alan työt ovat jo hyvin vahvasti ulkomaisen työvoiman varassa. Lääkäreitä ja hoitajia on myös jonkin verran rekrytoitu ulkomailta, mutta kyse on lähinnä täydentävästä työvoimasta. Hoitoalalla kielitaidon vaatimukset asettavat työllistymiskynnyksen korkealle.

Korkeakoulutus kilpailuvaltti

Suomen pitäisi houkutella maahan korkeasti koulutettua työvoimaa ja osaajia. Tällöin katse kääntyy erityisesti Aasian suuriin maihin ja entisen Neuvostoliiton alueelle. Näistä maista Suomeen pyrkii tuhansia korkeakouluopiskelijoita vuosittain, vaikka he jatkossa joutuvatkin maksamaan opinnoistaan.

Lappeenrannan yliopistossa on jo havaittu, että opinnoistaan maksavat venäläiset opiskelijat ovat erittäin motivoituneita. He suorittavat opintonsa paljon nopeammin kuin suomalaiset opiskelijat keskimäärin. Stipendijärjestelmän ja korkeakoulujen yritys yhteistyön kautta olisi mahdollista luoda ulkomaalaisille opiskelijoille polkuja suomalaisiin yrityksiin. Valtio voisi puolestaan kannustaa Suomessa tutkinnon suorittaneita jäämään Suomen työmarkkinoille antamalla oikeuden vähentää maksetut lukukausimaksut verotuksessa esimerkiksi 3–5 vuoden aikana. Suomalaisille opiskelijoille on valtava etu, että he saavat jatkossakin ilmaiseksi korkeatasoisen koulutuksen, josta monet ulkomaalaiset ovat valmiita maksamaan.

Keväällä 2017 haettiin ensimmäisen kerran ulkomailta suomalaisiin korkeakouluihin maksullisiin opintoihin. Hakijamäärät olivat erittäin hyviä. Joissakin yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa hakijamäärät maksullisuudesta huolimatta jopa nousivat. Joissakin to-

ki laskivat, mutta hakijoita oli silti useimmilla moninkertaisesti lisääntöön nähden. Aasiassa ja entisen Neuvostoliiton alueella on miljoonia ihmisiä, joilla on halu ja mahdollisuus maksaa länsimaisesta koulutuksesta. Tämä näkyy esimerkiksi Australiassa, jossa tuoreiden tilastojen mukaan opiskelee 550 000 ulkomaalaista opiskelijaa ja kasvua oli 10 prosenttia edellisvuodesta. Koulutuksen myynti ulkomaalaisille opiskelijoille on siis globaalisti todella iso ja nopeasti kasvava liiketoiminta-alue.

Pisa-tulosten ansiosta suomalainen koulutus on kansainvälisesti erittäin arvostettua. Siitä osoituksena on se, että monet maat ovat

kiinnostuneet ostamaan suomalaista osaamista erityisesti perusopetuksessa. Sitä myydään aktiivisesti esimerkiksi Persianlahden maihin, joihin perustetaan suomalaisilla opetusmetodeilla toimivia kouluja. Monissa maissa on myös vahva kiinnostus erityisesti suomalaiseseen opettajakoulutukseen, josta myös on kauppoja jo tehty.

Suomalaisten korkeakoulujen on myös oltava kiinnostavia työpaikkoja ulkomaisille professoreille ja tutkijoille. Erityisesti niillä aloilla, joissa Suomessa on maailmanluokan huippututkimusta, on tärkeää onnistua rekrytoi-

maan myös ulkomaalaisia huippuosaajia. Luonnollisesti pieni maa ei voi olla paras kaikessa, eikä pysty kaikilla aloilla pitämään parhaita omiakaan tutkijoita. Keihäänkärkialoja on kuitenkin priorisoitava ja satsattava aloille, joissa on edellytyksiä pysyä globaalisti kehityksen kärjessä.

Kaiken kaikkiaan koulutusvienti on eri muodoissaan todella iso mahdollisuus Suomelle ja sitä tuleekin johdonmukaisesti edistää ja laajentaa. Seuraava askel on koulutuksen myynnin mahdollistaminen myös toiselle asteelle, jolloin myös ammattioppilaitokset ja lukiot pääsevät myymään koulutustaan EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville opiskelijoille. Koulutusviennistä on mahdollista kasvattaa uusi kivijal-

”Luonnollisesti pieni maa ei voi olla paras kaikessa, eikä pysty kaikilla aloilla pitämään parhaita omiakaan tutkijoita. Keihäänkärkialoja on kuitenkin priorisoitava ja satsattava aloille, joissa on edellytyksiä pysyä globaalisti kehityksen kärjessä.”

ka Suomen perinteisten vientialojen rinnalle ja sen merkitys tuleekin nähdä ennen kaikkea kansantaloudellisesta näkökulmasta.

Työllisyysasteen ja osaamistason nostaminen opiskelija- ja työperäisen maahanmuuton avulla on mahdollista, kun se tehdään johdonmukaisesti. Opiskelun, työn tai parisuhteen myötä Suomeen muuttavat ovat useimmiten kansan keski-ikää nuorempia, joten maahanmuutolla voidaan myös parantaa huoltosuhdetta.

Humanitaarisen maahanmuuton osalta Suomea sitovat Euroopan unionin ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten puolelta tulevat veloitteet, joita on noudatettava. Jo maassa olevien ulkomaalaisten työllistämiseksi on kuitenkin onnistuttava nykyistä paremmin. Hyviä esimerkkejä ei välttämättä tarvitse hakea meren takaa, vaan vaikkapa Närpiöstä, jossa on työllistetty vihannestarhoille ja muihin töihin suuri joukko maahanmuuttajia. Iso ratkaisu myös maahanmuuttajien työllistymiseen löytyy kuitenkin paremmin toimivien työmarkkinoiden ja osallisuustulon kautta, joita tässä kirjassa on käsitelty muissa luvuissa. ■

LUKU 9

TYÖN LINJA: JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKEISET UUDISTUKSET

Tämän pamfletin lähtökohtana oli vertailu suljetun talouden yhteiskunnan ja avoimen talouden yhteiskunnan välillä. Meidän ei kannata haaveilla paluusta 1980-luvun maailmaan. Suomi on avoin talous ja elää avoimesta maailmasta. Suljetun talouden yhteiskunnassa kansalaisten elintaso olisi paljon alhaisempi, koska monet hyödykkeet maksaisivat huomattavasti enemmän. Koulutus ja terveydenhoito olisi huonompaa, koska niiden maksamiseksi ei olisi käytettävissä yhtä paljon vientitulojen kautta kertyneitä verovarvoja.

80-luvun yhteiskunta oli kuitenkin nykyaikaa edellä työllisyysasteessa ja ihmisten osallisuudessa. Syrjäytyneitä oli paljon vähemmän ja siten sosiaalimenot olivat myös paljon pienemmät. Vuodesta 1985 sosiaali- ja terveystalouden menot ovat enemmän kuin tuplaantuneet. Nyt näiden menojen kasvu on jo niin nopeaa, että se uhkaa murtaa koko hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohjan. Kyseessä on rakenteellinen ongelma, joka ei ratkea suhdanteiden mukana.

Kun nuorisotyöttömyys, pitkäaikaistyöttömyys, syrjäytyminen ja mielenterveysystistä eläkkeelle jääminen ovat korkealla tasolla, on aiheellista kysyä, elämmekö enää hyvinvointiyhteiskunnassa, vaikka käytämme sosiaalimenoihin vuodesta toiseen yhä enemmän rahaa. On myös syytä kysyä, käytämmekö rahaa oikealla tavalla. Sosiaalipuolella tarvitaan ehdottomasti osaavia ja sitoutuneita sosiaalitalouden tekijöitä, mutta pitäisikö samalla hyödyntää kolmatta sektoria enemmän? Onko osa osallistamisesta sellaista, jonka järjestöt tekevät viranomaista tehokkaammin? Ja mikä on meidän jokaisen vastuu? Lähes jokaisen lähipiirissä on joku tukea tarvitseva; onko meillä riittävästi aikaa hänelle? Lähimmäisen vastuuta ei voi ulkoistaa viranomaisille, vaikka julkista valtaakin toki usein tarvitaan.

Vastaus on väistämättä se, että on hyvin tärkeää saada ihmiset tuntemaan itsensä osallisiksi yhteiskunnassa. Mitä useammalla on elämässä mielekäästä tekemistä, sen vähemmän on sosiaalisia ongelmia ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Mitä useampi antaa panoksensa yhteiseksi hyväksi, sen parempi maa meillä on. Mitä useampi saa tehdä töitä, sen paremmin voimme huolehtia heistä, joilla ei ole töitä tai jotka eivät sen tekemiseen kykene.

Suomi ei ole näiden ongelmien kanssa yksin. Globalisaatio ja automatisaatio ovat globaalisti hyvinvointia luovia voimia, mutta länsimaissa ne ovat koituneet suureksi haasteeksi keskituloisille ja perinteiselle työväenluokalle. Turhautuminen nykyyn on jo saanut viimeisimmät ja näkyvimmat poliittiset seuraamuksensa Brexitissä ja Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa. Lisää kuoppia on epäilemättä tulossa, jos länsimaiset yhteiskunnat eivät saa omaa talouttaan toimimaan siten, että useimmat ihmiset kokevat asioiden menevän oikeaan suuntaan.

Vastausta edellä esitettyihin haasteisiin voi hakea kolmea eri kautta. Donald Trumpin vastaus vaaleissa oli protektionismi ja sen konkreettisenä ilmentymänä tullimuuri Kiinassa ja Meksikossa valmistetuille tuotteille sekä fyysinen muuri Meksikon rajalle estämään laiton maahantuloa. Lyhyellä tähtäimellä Trumpin politiikalla voi saada yksittäisiä näyttäviä voittoja. Jotkut autotehtaat ovat jo ilmoittaneet luopuvansa tehtaiden siirrosta Meksikoon ja näin tuhansia työpaikkoja globaalien talouden kolhimassa Yhdysvaltain keskilännessä on pelastettu, mikä on tietenkin Trumpille ja hänen kannattajilleen merkittävä poliittinen voitto.

”Protektionismilla on kuitenkin kahdet kasvot. Kun sulkee omalta tuonnilta rajat tullimuurilla, ei voi olettaa muiden pitävän auki omia markkinoitaan.”

Protektionismilla on kuitenkin kahdet kasvot. Kun sulkee omalta tuonnilta rajat tullimuurilla, ei voi olettaa muiden pitävän auki omia markkinoitaan. Brittiläinen taloustieteilijä ja parlamentaarikko David Ricardo opetti jo 1800-luvulla Ison-Britannian parlamenttia siitä, miten jokaisen maan kannattaa keskittyä tuottamaan niitä asioita, joissa sillä on suhteellinen kilpailuetu ja ostaa muut tuotteet muilta. Modernin taloustieteen eräänlaisena luoja pidetty David Ricardo on edelleen oikeassa. Jos me ryhdymme valmistamaan kaikkia tuotteita itse, niin hintataso nousee niin korkeaksi, että elintaso romahtaa.

Suomelle protektionismin nousu olisi erittäin tuhoisaa, koska elämme viennistä. Suomi on yksinkertaisesti niin pieni, että monia tavaroita ei kyetä tuottamaan tehokkaasti näin pienelle markkina-alueelle. Toisaalta asemamme maailmanlaajuisissa työnjaossa perustuu

siihen, että ympäri maailmaa hyödynnetään esimerkiksi metsävarojamme ja metsäalan osaamistamme.

Protektionismi ei ole siis kestävä vastaus mihinkään. Sen sijaan jokainen kansakunta voi edesauttaa omaa menestystään globalisaation aikakaudella vahvistamalla kilpailukykyään ja panostamalla osaamiseen. Suomen on välttämätöntä huolehtia omasta kilpailukyvystään, koska se on vientivetoisen maan työllisyyden ja hyvinvoinnin perusta.

Jos emme löydä vastausta työllisyysasteen nousuun ja osallisuuden kasvuun protektionismin kautta, niin löytyykö vastausta perustulosta? Tätä vaihtoehtoa ei ole missään käytetty ja Suomessakin käynnissä oleva kokeilu on hyvin rajallinen. Perustulo ratkaisee osan kannustin-

loukkuongelmista, mutta tuo ropakakaupalla uusia.

Jos työkykyinen ja terve ihminen voi jäädä vapaaehtoisesti kokonaan työelämän ulkopuolelle tyytyessään matalaan elintasoon, niin kuinka moni tähän onkeen tarttuu? Ja kuinka moni kokee lopulta itsensä onnelliseksi jäädessään pysyvästi työelämän ulkopuolelle vailla mielekästä tekemistä? Ja kuinka moni haluaa lyhentää omaa työaikaansa, kun progressio kiristyy? Ja kuinka moni haluaa rahoittaa sitä, että toiset downsiftaavat?

Vastausta työllisyysasteen nostoon ja osallisuuden kasvuun on haettava työn linjan kautta. Se tarkoittaa näiden tavoitteiden nos-

tamista poliittisen päätöksenteon kantavaksi ajatukseksi ja yksittäisten päätösten viemistä läpi valitun linjan mukaisesti. Suomessa jopa 75 prosentin työllisyysaste on mahdollista saavuttaa johdonmukaisella politiikalla, kuten Tanska ja Ruotsi ovat osoittaneet. Kytkemällä sosiaalipolitiikka oikealla tavalla mukaan pystytään nostamaan paitsi työllisyysastetta myös osallistumisastetta.

Nykyisenkaltainen hyvinvointiyhteiskunta voidaan rahoittaa kestävästi 75 prosentin työllisyysasteella. Se tarkoittaa sitä, että kaikille

”Jos työkykyinen ja terve ihminen voi jäädä vapaaehtoisesti kokonaan työelämän ulkopuolelle tyytyessään matalaan elintasoon, niin kuinka moni tähän onkeen tarttuu? Ja kuinka moni kokee lopulta itsensä onnelliseksi jäädessään pysyvästi työelämän ulkopuolelle vailla mielekästä tekemistä?”

suomalaisille voidaan jatkossakin taata oikeus opiskella ensimmäisestä kouluvuodesta alkaen makсутta niin pitkälle kuin kykyä ja motivaatiota riittää. Se tarkoittaa sitä, että hyvä terveydenhoito on jatkossakin kaikkien saatavilla. Lisäksi se tarkoittaa sitä, että mahdollisuuksien tasa-arvon periaatteen mukaisesti kaikilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus kehittää ja toteuttaa itseään ja sitä kautta menestyä yhteiskunnassa vanhempien varallisuudesta riippumatta.

Työn linja merkitsee työmarkkinoiden joustavoittamista, kannustavuuden lisäämistä, perhevapaiden uudistamista, työllisyysastetta nostavan maahanmuuton lisäämistä, negatiivisen tuloveron käyttöönottoa ja osallistavan sosiaaliturvan kehittämistä.

Työn linjalla ei ole helppo voittaa vaaleja, koska se ei tarjoa helppoja ratkaisuja monimutkaisiin ongelmiin. Se tarjoaa kuitenkin sarkan punnittua ratkaisuja, jotka kaikki vievät kohti samaa maalia. Työn linja ei myöskään tarjoa ihmisen vapauttamista vastuusta, vaan sen ajatuksena on antaa kaikille mahdollisuus tehdä jotakin hyödyllistä yhteiseksi hyväksi ja omaksi parhaaksi.

Työn linja -ajatuksen takana on näkemys oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta, jossa ahkeruudesta, osaamisesta ja lähimmäisen vastuusta palkitaan sekä heikompiosaisista huolehditaan. Kun jokainen tekee parhaansa, enempää ei voi kukaan vaatia. ■

”Työn linja merkitsee työmarkkinoiden joustavoittamista, kannustavuuden lisäämistä, perhevapaiden uudistamista, työllisyysastetta nostavan maahanmuuton lisäämistä, negatiivisen tuloveron käyttöönottoa ja osallistavan sosiaaliturvan kehittämistä.”

TYÖN LINJAN KESKEISIÄ UUDISTUKSIA:

1. Suomalaisen työmarkkinoiden toimivuuden parantaminen

- Paikallisen sopimisen edistäminen Suomen Yrittäjien "joustoturva- TES" -mallin pohjalta
- Vientialojen kilpailukykyyn perustuvan palkkamallin käyttöönotto
- Palkkatyön ja yrittäjyyden yhteensovittamisen helpottaminen
- Laittomien lakkojen vähentäminen Ruotsin mallin mukaisesti

2. Kannustinloukkujen purkaminen, sosiaaliturvan ja verotuksen uudistaminen

- Työtuloihin kytketyn negatiivisen tuloveron käyttöönotto
- Ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastaminen
- Perhevapaiden uudistaminen naisten työllisyysasteen kohottamiseksi
- Asumistuen muuttaminen kannustavammaksi
- Ylivelkaantuneiden työllisyyspotentiaalin hyödyntäminen kannusteita lisäämällä
- Arvonlisäveron alarajan laskeminen ja verohuojennuksien lisääminen yksinyrittäjyyden edistämiseksi

3. Osallistavan sosiaaliturvan kehittäminen

- Työmarkkinatuen muuttaminen vastikkeelliseksi Hiilamon työryhmän esittämän niin sanotun osallitumistulon periaatteiden mukaisesti. Perusajatuksena se, että jokaisella ihmisellä on oikeus tehdä jotakin mielekästä yhteiseksi hyväksi

4. Työllisyysastetta nostavan työperäisen maahanmuuton edistäminen

- Kanadan kokemusten pohjalta Suomeen soveltuva malli eli työperäisten maahanmuuttajien, ulkomaalaisten opiskelijoiden ja korkeasti koulutettujen osaajien houkuttelu Suomeen

MITEN hyvinvointiyhteiskuntamme selviää globaalissa kilpailussa?

KUINKA kannustinloukkuja puretaan, ja millaisiksi työelämää ja sosiaaliturvaa pitäisi kehittää? **OLISIKO** negatiivinen tulovero ratkaisu Suomelle?

Tässä pamfletissa uskalletaan nimetä yhteiskunnallisia epäkohtia ja esittää niihin konkreettisia ratkaisuja.

Arto Satonen on neljännen kauden kansanedustaja ja eduskunnan varapuhemies. Hän on aiemmin toiminut grilliyrittäjänä, kansantaloustieteen opettajana ja Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajana.

Satonen julkaisi vuonna 2014 kirjan *Hyvinvointiyhteiskunnan pelastusoppi*.